

University of Groningen

Non scholae sed vitae legimus

Nelck-da Silva Rosa, Francisca Frederike Helena

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2004

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Nelck-da Silva Rosa, F. F. H. (2004). *Non scholae sed vitae legimus: de rol van reflectie in ego-ontwikkeling en leesattitudeontwikkeling bij adolescenten*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Literatuurwetenschappelijke resultaten

ontluikende en ontloken geletterdheid

Ontluikende geletterdheid

De moeder van Sam las haar kinderen iedere dag voor, dat begon tussen de zesde en twaalfde maand. Ze las vaak voor wat Sam had uitgekozen: sprookjes, losse verhalen, een hoofdstuk uit een avonturenboek totdat het hele boek uit was, en dierenverhalen. Dit alles gebeurde op een vast moment van de dag (bedtijd), maar ook wel als Sam erom vroeg. Als het verhaal uit was, spraken de kinderen en hun moeder erover na. Ook vond zij het niet erg als de kinderen haar tijdens het lezen onderbraken. Bed of bank waren de vaste voorleesplekjes. Rond het achtste jaar stopte het voorlezen; zelfbedachte verhaaltjes zijn nooit verteld.

Sam, havo-3-respondent uit de onderzoeksgroep.

1. Inleiding

Bij de start van het onderzoek waren de respondenten tussen de 13 en 17 jaar, waarbij de mavo-2-respondenten gemiddeld de jongste groep vertegenwoordigden, de havo-3-leerlingen de middelste en de vwo-4-deelnemers de oudste. Aan het einde was de spreiding van de kalenderleeftijd 15 tot 19 jaar. Inherent aan deze verdeling over de respondenten bestaat de mogelijkheid van overlap tussen het leeftijdseffect en het effect van opleidingsniveau. In de interpretatie van sommige data zal hiermee dus rekening moeten worden gehouden.

De antwoorden uit de Ouder-enquête gaven aan dat alle respondenten op één na in hun vroege kinderjaren zijn voorgelezen, er zijn liedjes met hen gezongen en verhaaltjes verteld. Ouders/opvoeders van deze respondenten vinden het kennelijk belangrijk hun kinderen in aanraking te laten komen met alles wat geletterdheid zou kunnen bevorderen. Ook kan het zijn dat wij in een cultuur leven die ervan doordrongen is dat jonge kinderen met verhalen, liedjes, enzovoort in aanraking moeten komen.

Met behulp van de LAOL (zie hoofdstuk 5) stelden wij een groot aantal vragen aan de respondenten. Een zo compleet mogelijk beeld van de respondenten in hun leefomgeving kan een middel zijn voor het verkrijgen van een redelijk betrouwbaar beeld van hen als lezer.

De centrale onderzoeksvraag die wij in hoofdstuk 5 formuleerden, luidde: Zijn er bij adolescenten lezers verbanden aan te wijzen tussen ego-ontwikkeling en leesattitudeontwikkeling? De hypothese uit deze vraag afgeleid was *Naarmate jongeren in een hoger stadium van ego-ontwikkeling functioneren, lezen zij ook op een meer gedifferentieerde wijze.*

In dit hoofdstuk zullen we onze aandacht richten op twee gebieden van leesattitudeontwikkeling: de ontluikende en de ontloken geletterdheid. We zullen de data uit de Ouder-enquête in ogenschouw nemen die antwoord geven op de vraag wat ouders/opvoeders hun kleine kinderen boden in het kader van ontluikende geletterdheid. Voor de ontloken geletterdheid gebruiken we die data uit de LAOL die ons iets kunnen tonen van de voortgang in leesattitudeontwikkeling.

Eerst richten we nu onze aandacht op de items die een beeld kunnen schetsen van de ontluikende geletterdheid zoals de ouders van onze respondenten die in terugblik onder woorden brachten. Het gaat dan over voorlezen, verhaaltjes en moppen (laten) vertellen, en liedjes zingen. Daarna wordt de ontloken geletterdheid besproken. Bij de statistische bewerkingen maakten we gebruik van kruisvergelijkingen tussen data van ego-ontwikkeling en van leesattitudeontwikkeling en van random permutatie.

2. Ontluikende geletterdheid

Tabel 7.1 toont een overzicht van de respondentenleeftijd bij de start van het onderzoek (1995). Uit deze tabel blijkt dat de meeste respondenten 14 of 15 jaar zijn als zij aan het onderzoek beginnen.

Tabel 7.1 *Spreiding van leeftijd over de geslachten in 1995*

	Geslacht		totaal
	meisje	jongen	
Beginleeftijd			
13 jaar	6	9	15
14 jaar	21	26	47
15 jaar	29	20	49
16 jaar	2	3	5
17 jaar		1	1
Totaal	58	59	117

2.1 Hoe oud was uw kind toen u begon met voorlezen?

De Ouder-enquête bevatte een aantal vragen dat retrospectief inzicht biedt in de bijdrage tot ontlukende geletterdheid (hoofdstuk 5). Van alle items die dit zouden kunnen stimuleren springt het voorlezen eruit. Het antwoord op de vraag ‘Heeft u (of uw vrouw/man) uw kind vroeger voorgelezen?’ toont aan dat alle 117 respondenten voorgelezen zijn, slechts 6 ouders konden niet achterhalen wanneer zij met voorlezen waren begonnen. In ons onderzoek was het steeds de moeder die haar kind(eren) voorlas. Zij was het ook die de oudervragenlijst invulde. De meeste moeders lazen hun kinderen voor tussen de zesde en de vierentwintigste maand.

Zou er nog verschil zijn tussen de beide geslachten als het gaat om het begin van voorlezen? Tabel 7.2 laat de vergelijking tussen starten met voorlezen en het geslacht zien. Bij de vergelijking zijn we uitgegaan van de zogenaamde nulhypothese, wat betekent dat de aanvangstijdstippen van het voorlezen (1-4, zie tabel 7.2) willekeurig over de geslachten zijn verdeeld; hierna is een gemiddeld tijdstip van voorlezen uitgerekend. Hieruit blijkt dat significant minder jongens in categorie 1 (0-6 maanden) voorkomen dan op toevalsbasis verwacht kon worden ($p = 0.03$); het aantal meisjes in die categorie zit net boven de 0.1-grens. Het verschil tussen beide categorieën is 0.12 (net boven de 0.1-grens).

In categorie 3 (13 tot 24 maanden) komen significant meer meisjes voor: $p = 0.05$ en minder jongens ($p = 0.02$) dan op toevalsbasis mag worden verwacht. De significanties van de verschillen ondersteunen het bovenstaande: minder meisjes in categorie 2 (6 tot 12 maanden), meer in categorie 3 (13 tot 24 maanden) en minder in categorie 4 (>24 maanden). Het verschil in gemiddeld tijdstip is niet significant (0.8).

We kunnen dus niet concluderen dat meisjes en jongens van elkaar verschillen wat gemiddeld tijdstip van voorlezen betreft, wel is er verschil tussen jongens en meisjes voor het tijdstip zelf. Bij jongens komen minder heel vroeg en meer heel laat voorlezende ouders voor. Anderzijds wordt de grootste groep jongens vroeger voorgelezen. Ze bevinden zich vaker in categorie 2 dan de grootste groep meisjes, die vaker in categorie 3 voorkomen. De significanties zijn bepaald op de 0.1-grens.

Tabel 7.2 *Geslacht vergeleken met de aanvang van het voorlezen*

Geslacht				
		meisje	jongen	totaal
Aanvang van het voorlezen (tijdstippen)	(1) 0-6 maanden	9	4	13
	(2) 6-12 maanden	18	27	45
	(3) 13-24 maanden	27	18	45
	(4) >24 maanden	1	7	8
Totaal		55	56	111

Van 6 moeders ontvingen we geen antwoord.

Omdat de opleiding van de ouders een rol zou kunnen spelen bij de vorming van leesattitude, namen wij vragen hierover op in de Ouder-enquête (hoofdstuk 5, bijlage 2A). Deze vergeleken we met de data over de vraag naar de aanvang van het voorlezen. Voor een beter evenwicht bij statistische bewerking brachten we de vier niveaus uit tabel 7.2 terug tot twee: een groep ‘vroeg’ (tot 12 maanden) en een groep ‘laat’ (vanaf 13 maanden).

Gevraagd naar de eigen opleiding gaf een deel (37) van de 117 moeders aan dit niet (meer) te weten. Veel moeders (33) wisten geen antwoord te geven op de vraag naar het opleidingsniveau van de vader. Deze aantallen hebben we daarom voor verwerking in tabel 7.3 weggelaten.

De opleiding van de vader toont bij kruisvergelijking van de variabelen ‘vroeg/laat voorlezen’, de ‘opleiding van de vader’ in twee opleidingsniveaus samengebald (LBO en MBO tegenover HBO en WO) geen significant verband (tabel 7.3; $\chi^2 = .004$, $df = 1$; $p = .949$). Ook de opleiding van de moeder vertoont bij vergelijking geen significant verband ($\chi^2 = .998$; $df = 1$; $p = .320$).

Tabel 7.3 *Opleiding van de ouders vergeleken met de aanvang van het voorlezen*

	Aanvang voorlezen			
	vader		moeder	
Opleiding ouders	vroeg	laat	vroeg	laat
LBO/MBO	17	28	22	22
HBO/WO	15	24	22	14
Totaal	32	52	44	36

opleiding vader $n = 84$ en opleiding moeder $n = 80$

Een conclusie uit het bovenstaande is dat geen duidelijk verband bestaat tussen het tijdstip van beginnen met voorlezen en de opleiding van de ouders.

2.2 Op welk moment stopte het voorlezen?

Gesteld kan worden dat het ontluiken van geletterdheid stopt als kinderen zelfstandig kunnen lezen. Tabel 7.4 toont dat stoppen met voorlezen lang niet voor elke respondent op hetzelfde tijdstip komt, de vraag wanneer men stopte met voorlezen leverde namelijk een grote spreiding op. De ene respondent wordt niet meer voorgelezen rond het vierde, een andere niet meer rond het twaalfde jaar. Zou bij diegenen die tot na hun tiende jaar zijn voorgelezen ook een gedifferentieerder leesattitude zijn ontstaan?

Tabel 7.4 *Stoppen met voorlezen in relatie tot het geslacht*

	Meisje	Jongen
Op de leeftijd van		
4 jaar	0	2
5 jaar	3	2
6 jaar	12	13
7 jaar	5	6)
8 jaar	29	20
9 jaar	3	2
10 jaar	1	2
12 jaar	2	11
Totaal 113	55	58

Van drie meisjes en één jongen zijn geen gegevens beschikbaar.

Het geslacht van het kind beïnvloedt nauwelijks het tijdstip waarop ouders besluiten hun kind niet meer voor te lezen. De piek ligt voor beide geslachten rond het achtste jaar (meisjes 52.7%, jongens 34.5%). Eén waarneming is vermeldenswaardig: elf jongens (19%) hebben het genoeg gemaakt tot in hun twaalfde jaar te zijn voorgelezen (tabel 7.4). In onze onderwijspraktijk hebben we vooralsnog geen positieve relatie tussen hun leesattitude en deze lange voorleesduur (tabel 7.7 en paragraaf 3.3) kunnen constateren.

Een verklaring voor het feit dat jongens tot hun twaalfde zijn voorgelezen, kan zijn dat zij erbij bleven zitten wanneer jongere broertjes en/of zusjes voorgelezen werden. Dit konden wij voor vier van de elf jongens vaststellen, doordat er gevraagd werd naar gezinssamenstelling, deze jongens waren het oudste kind van het gezin.

Een wat kleinere piek voor het stoppen met voorlezen ligt op zes jaar. De ouders van deze kinderen gaan er misschien van uit dat kinderen nu ze leesonderwijs krijgen ook zelfstandig kunnen lezen. Wat over het hoofd wordt gezien is dat (technisch) leren lezen een mentale handeling op zich is, die vaak zelfstandig genieten van wat gelezen wordt nog blokkeert.

Zou de opleiding van de ouders een rol spelen bij de beslissing te stoppen met voorlezen? Tabel 7.5a toont de frequenties van ‘stoppen met voorlezen’ voor de opleidingsniveaus van de moeders, tabel 7.5b geeft de frequenties voor de opleidingsniveaus van de vaders en ‘stoppen met voorlezen’. Voor de afwijkende totalen (7.5a: 82 en 7.5b: 87) zij nog vermeld dat veel moeders zeiden zich niet meer te kunnen herinneren welke opleiding zijzelf of hun partner hadden genoten.

Tabel 7.5a *Opleiding van de moeder en stoppen met voorlezen*

Stoppen met voorlezen	LBO	MBO	HBO	WO
4 jaar	0	0	0	0
5 jaar	2	2	1	0
6 jaar	7	7	6	0
7 jaar	1	2	4	0
8 jaar	4	14	16	1
9 jaar	0	0	4	1
10 jaar	0	1	0	1
12 jaar	2	2	4	0
Totaal	16	28	35	3

Tabel 7.5b *Opleiding van de vader en stoppen met voorlezen*

Stoppen met voorlezen	LBO	MBO	HBO	WO
4 jaar	1	0	1	0
5 jaar	2	1	0	0
6 jaar	7	4	8	1
7 jaar	2	1	3	1
8 jaar	6	5	20	9
9 jaar	0	2	2	1
10 jaar	1	0	0	1
12 jaar	1	0	3	4

Wanneer bovenstaande gegevens (tabel 7.5a en 7.5b) zodanig worden gecomprimeerd dat een nauwkeuriger vergelijking kan worden uitgevoerd tussen het tijdstip van stoppen met voorlezen en de opleiding van achtereenvolgens de moeder en de vader, ontstaat het volgende beeld (tabel 7.6a en 7.6b).

De opleidingen van de ouders werden weer verdeeld in twee niveaus (LBO/MBO en HBO/WO), evenals de jaren 'stoppen met voorlezen' (vóór acht jaar en vanaf acht jaar). De keuze voor deze verdeling vloeit voort uit de gedachte dat veel kinderen vanaf acht jaar al in staat zijn zelfstandig te lezen, ouders hebben dan de neiging het voorlezen te staken (zie tabel 7.4). Tabel 7.6a en 7.6b tonen de verbanden tussen de opleidingen en het stoppen met voorlezen.

Tabel 7.6a *Opleiding van de moeder vergeleken met stoppen met voorlezen*

Opleiding moeder	Leeftijd respondent		totaal
	4 tot 7 jaar	8 tot 12 jaar	
LBO/MBO	21	23	44
HBO/WO	11	27	38
Totaal	32	50	82

chi2 = 3.022; df = 1; p = .06. n = 82

Tabel 7.6b *Opleiding van de vader vergeleken met stoppen voorlezen*

Opleiding vader	Leeftijd respondent		totaal
	4 tot 7 jaar	8 tot 12 jaar	
LBO/MBO	18	15	33
HBO/WO	14	40	54
Totaal	32	55	87

chi2 = 7.215; df = 1; p = .007. n = 87

Uit de tabellen 7.6a en 7.6b mag de conclusie getrokken worden dat de opleiding van de ouders invloed heeft op het tijdstip van stoppen met voorlezen. De kruisvergelijking toont dat de opleiding van de vader wel significant is ($p = .007$) en dat die van de moeder ernaar tendeert ($p = .06$). Een hbo- of wo-opleiding van de vader gaat gepaard met een lange voorleestijd. Voor veertien respondenten (de moeder heeft een lbo- of mbo-opleiding) stopt het voorlezen tussen het vierde en zevende jaar, voor veertig respondenten stopt het voorlezen daarentegen tussen het achtste en twaalfde jaar (hun vaders zijn hbo- of wo-opgeleid).

Kruisvergelijking tussen 'leeftijd waarop gestopt is met voorlezen' en het antwoord op de vraag of je jezelf een lezer vindt (hoofdstuk 5, Evaluatievragenlijst) is noch voor 1995, noch voor 1998 significant (1995: $\text{chi}^2 = 2.559$; df = 1; $p = .110$; 1998: $\text{chi}^2 = 2.089$; df = 1; $p = .148$).

Rest ons voor dit onderdeel nog de vraag of de duur van het voorlezen misschien van invloed is op het al dan niet lezer worden.

Tabel 7.7 toont de duur van het voorlezen, dat wil zeggen het verschil tussen stoppen met voorlezen en de aanvang ervan. Ook hier is de grote spreiding duidelijk te zien. Bij vergelijking van de duur van het voorlezen en de scores van hedonisme (laag 0–6, midden 6 en 7 en hoog meer dan 7, hoofdstuk 5) blijkt geen significant verband. Wanneer de One-Way Anovatoets wordt uitgevoerd om na te gaan of de duur van het voorlezen misschien samenhangt met de mate van hedonisme blijkt dat de score hiervoor in 1995 vergeleken met de duur van het voorlezen een p-waarde oplevert van .219 (geen sprake dus van significant verband). Voor 1998 is

de p-waarde zelfs .920: de duur van het voorlezen en het al dan niet beleven van leesplezier dat respondenten ervoeren gedurende de onderzoeksperiode vertonen dus geen enkel verband. Moeten we vaststellen dat het effect van voorlezen in de vroege kinderjaren op het leesplezier in de adolescentie niet meer aanwezig is? Zijn er misschien andere factoren aanwezig die uit deze vergelijking niet blijken?

Tabel 7.7 *Duur van het voorlezen*

Totaal aantal maanden voorgelezen	Aantallen respondenten
24	1
36	1
48	6
54	1
60	8
66	8
72	14
78	4
84	23
90	19
96	7
102	3
108	2
132	1
138	10
144	1
Onbekend	8
Totaal	117

2.3 Verhalen en moppen vertellen, liedjes zingen

Vertelde/vertelt u (of uw vrouw/man) wel eens een zelfbedacht verhaal?

De vragen in deze paragraaf over vertellen van verhaaltjes, zingen van liedjes en tappen van moppen werden zodanig gesteld dat we een antwoord verkregen over de periode voor 1995 en een antwoord dat sloeg op het moment van de start van het onderzoek.

Op de vraag 'vertelde/vertelt u wel eens zelfbedachte verhaaltjes' antwoorden van de 117 opvoeders 46 'ja' en 71 'nee'. Van die 46 ja-zeggERS vertelde 45.7% van de ouders aan meisjes een zelfbedacht verhaal en 42.4% aan jongens. Er wer-

den geen zelfbedachte verhaaltjes aan 52.1% van de meisjes en 47.9% van de jongens verteld.

Kinderen die in hun jonge jaren zelf verhaaltjes konden en mochten bedenken en vertellen, zouden de vraag 'Ben je een lezer?' wel eens positief kunnen beantwoorden. De vergelijking tussen de variabelen uit 1995 'Ben je een lezer?' en 'Vertelde je wel eens zelfbedachte verhaaltjes?' geeft echter geen aanleiding te veronderstellen dat respondenten die zichzelf een lezer noemen baat hadden bij het zelf verhaaltjes vertellen ($\chi^2 = .213$; $df = 2$; $p = .899$). Ook voor 1998 levert de vergelijking tussen 'Ben je een lezer?' (in 1998 beantwoord) en 'zelfbedachte verhaaltjes verteld' geen significant verband op ($\chi^2 = 1.181$; $df = 2$; $p = .554$). In je jonge jaren zelfbedachte verhaaltjes vertellen lijkt dus geen verband te houden met de ontwikkeling van leesattitude.

Vertelden u en uw kind elkaar vroeger moppen of anekdotes of raadsels en/of aftelrijmpjes?

Deze vraag behelsde dus een situatie van voor de start van het onderzoek. In 1995 (13 tot 17 jaar) meldde 51.2% van de ouders hun dochters en 48.8% hun zonen geregeld moppen te hebben verteld. De veronderstelling dat moppen, anekdotes en raadsels aan elkaar vertellen misschien lezers oplevert, wordt voor 1995 bevestigd. De vergelijking tussen 'vroeger moppen verteld' en 'Ben je een lezer?' geeft een significant verband ($\chi^2 = 6.049$; $df = 2$; $p = .049$). De vraag 'Ben je een lezer?' gesteld in 1998 vergeleken met de variabele 'vroeger moppen verteld' levert geen significant verband op ($\chi^2 = .483$; $df = 2$; $p = .785$). Voor de leesattitudeontwikkeling valt een vermindering van het effect van het moppen vertellen enzovoort waar te nemen.

Vertellen u en uw kind elkaar tegenwoordig (1995, 13 tot 17 jaar) moppen of anekdotes of raadsels en/of aftelrijmpjes?

Het beeld verandert niet wezenlijk. Grofweg blijkt dat 50% van de ouders vóór 1995 en in 1995 moppen tapte en dat 50% dit niet deed.

Zong u vroeger (antwoord vóór 1995) liedjes met uw kind?

Ook voor het item 'liedjes zingen' kan slechts opgemerkt worden dat ongeveer 50% dit wel en 50% dit niet deed; de vergelijking met geslacht levert geen ander beeld op.

Zingt u tegenwoordig (antwoord in 1995) liedjes met uw kinderen?

Met de meisjes in een gezin wordt wat meer gezongen dan met de jongens

(57.5% tegen 42.5%). Verschillen tussen vroeger en nu en verschillen naar geslacht zijn te verwaarlozen.

Als we de variabelen 'zong u vroeger liedjes' voor 1995 en 1998 vergelijken met 'ben je een lezer' zien we in beide gevallen geen significant verband. Voor 1995 geldt een χ^2 van .191; $df = 2$ en $p = .909$. Voor 1998 geldt een χ^2 van 3.262; $df = 2$; $p = .196$. Liedjes zingen en leesattitudeontwikkeling lijken elkaar niet te beïnvloeden.

3. Ontloken geletterdheid

Voor Ben waren en zijn strips de favoriete teksten omdat ze zo gemakkelijk lezen. Gedurende het onderzoek begon Ben meer boeken te lezen, omdat ze je uit de dagelijkse sfeer halen. SF en misdaadgenre zijn favoriet. Vroeger las hij strips vanwege de spanning, nu omdat ze realistisch zijn. Dankzij de school leest hij ook streekromans en comedy's en heeft hij gemerkt dat boeken ook interessant kunnen zijn.

Ben, mavo-2, 1995, respondent uit de onderzoeksgroep.

In dit hoofdstukgedeelte komt de stand van zaken naar leesattitudeontwikkeling aan de orde op het moment dat de respondenten rond het dertiende jaar in een periode van leesluwte zouden zijn beland (Van Woerkom, 1990). De scheiding tussen lezers en niet-lezers van fictie heeft zich voltrokken of is zich aan het voltrekken, maar ook verschillen tussen lezers onderling beginnen zichtbaar te worden. Sommigen (o.a. een respondente uit vwo-6) zijn zulke fervente lezers dat ze de voorbereiding van een tentamen laten voor wat het is, omdat het boek uit moet. Anderen (veel respondenten uit havo en vwo) hebben zo'n aversie tegen het gedwongen 'voor de lijst lezen' opgebouwd, dat ze uitroepen het eerste jaar geen boek meer te zullen aanraken. Daarna wil een aantal wel weer lezen, maar 'alleen wat ik leuk vind'. Voor deze respondenten geldt dat het verplicht lezen voor de lijst hun het laatste restje leesplezier voorlopig ontnomen heeft. Wat kunnen we melden over de leesattitude van de respondenten?

3.1 Leesvoorkeur

Allereerst wilden we iets meer te weten komen over de leesvoorkeur van de respondenten, vandaar dat de eerste vraag uit de LAOL luidde: 'Waar gaat je voorkeur vooral naar uit?'

De respondenten konden kiezen uit de items: boek, tijdschrift, strips, rtv-gids, iets anders. Tussen 1995 en 1998 ontstaat verschuiving van boeken naar tijdschriften. Het lezen van strips neemt wat af. De rubriek 'anders' bevat combinaties

van boek met tijdschrift, of boek, tijdschrift en strip; ook kwam de combinatie tijdschrift en rtv-bladen voor.

Wat we als eerste te weten wilden komen was of boeken nog wel zouden worden gelezen en zo ja, in welke mate. Boeken blijken voor beide meetmomenten inderdaad favoriet, uit tabel 7.8a valt de frequentie van de leesvoorkeur van 13- tot 17- jarigen en vervolgens van 15- tot 19-jarigen af te lezen.

Tussen 1995 en 1998 zijn enkele wijzigingen opgetreden: er worden minder boeken gelezen (11%) en veel minder strips (33%); wel grijpen respondenten meer naar tijdschriften (11%). De samenvoeging van de items 'rtv-bladen' en 'anders' levert een toename op van 4 (1995) naar 8 (1998). Het kan zijn dat het verplichte literatuurtentamen (voor havo 12 en voor vwo 18 te lezen boeken) het ontstane beeld wat vertekend heeft. In 1995 was nog geen sprake van literatuurtentamendruk, deze leesverplichting gold wel voor 1997 en 1998 (de beide examenjaren).

Dat respondenten aangeven minder boeken te lezen, ondanks het feit dat zij voor hun literatuurtentamen moeten lezen, komt doordat zij minder boeken naar eigen keuze mogen lezen.

Tabel 7.8a *frequentietabel voor leesvoorkeur*

	Leesvoorkeur 1995	Leesvoorkeur 1998
	13-17 jaar	15-19 jaar
Voorkeur voor		
Boek	66	59
Tijdschrift	23	34
Strips	24	16
Rtv-bladen	1	3
Anders	3	5
Totaal	117	117

In 1998 lezen 59 (50.4%) van de 117 respondenten boeken (tabel 7.8b), van wie een aantal wellicht gedwongen door het onderwijs.

De vraag is hoe de veranderingen geïnterpreteerd moeten worden. Blijven de respondenten bij hun voorkeur, of zijn zij die in 1995 een voorkeur voor het boek hebben anderen dan zij die in 1998 aangeven voorkeur voor het boek te hebben? Tabel 7.8b geeft aan hoeveel mensen bij hun voorkeur blijven, of van voorkeur wisselen. In het totaal blijven 75 (64%, de som van alle diagonale waarden) bij hun voorkeur. Zestien boekenlezers uit 1995 kiezen in 1998 als nieuwe voorkeur tijdschrift of strip. Negen respondenten die in 1995 een andere voorkeur hadden, geven dan de voorkeur aan een boek.

Tabel 7.8b *Leesvoorkeur 1995 vergeleken met leesvoorkeur 1998*

	Boek 1998	Tijdschrift 1998	Strips 1998	Rtv-gids 1998	Anders 1998	Totaal
Boek 1995	50	10	5	0	1	66
Tijdschrift 1995	5	16	1	0	1	23
Strips 1995	2	7	9	3	3	24
Rtv-gids 1995	1	0	0	0	0	1
Anders 1995	1	1	1	0	0	3
Totaal	59	34	16	3	5	117

Zou een vergelijking met de opleiding aantonen of er verschil is in voorkeur tussen lezen van boeken, tijdschriften of strips? Vanwege de kleine aantallen respondenten in gymnasium en atheneum voegden we deze niveaus voor de statistische bewerking eerst samen tot één groep vwo.

Wanneer ‘leesvoorkeur’ via random permutatie vergeleken wordt met ‘opleiding’ ontstaat het volgende beeld (tabel 7.9a). Op basis van de aanname dat de leesprofielen van de drie opleidingen niet van elkaar verschillen (de nulhypothese), kunnen we stellen dat in het vwo de eerste voorkeur duidelijk uitgaat naar het boek. Vwo’ers lezen significant meer boeken dan strips dan op toevalsbasis kan worden verwacht, de categorieën ‘rtv-gids’ en ‘anders’ zijn in de permutatie buiten beschouwing gelaten.

De keuze van de havo-respondenten komt overeen met wat op basis van toeval mag worden verwacht. Mavo-leerlingen lezen significant minder boeken en significant meer strips dan op basis van toeval mag worden verwacht. Op zich betekenen deze conclusies nog niets, het gaat vooral om de verschillen tussen de opleidingen. Deze verschillscores laten zien dat vwo- en havo-respondenten significant minder strips lezen dan de mavo-respondenten. Wel liggen de verschillscores voor boeken voorkeur net rond de 0.1-grens: de p-waarde voor verschil in lezen van boeken ligt voor vwo/havo op 0.13 en voor havo/mavo op 0.10. Het verschil tussen vwo en mavo is significant, 0.001.

Over 1998 (tabel 7.9b) valt op te merken dat vwo-respondenten significant meer boeken lezen en minder strips. Havo-leerlingen lezen significant minder boeken en meer strips dan op grond van toeval mag worden verwacht. Mavo-leerlingen lezen significant minder boeken, maar niet significant meer strips dan op toevalsbasis mag worden verwacht.

De verschillscores geven aan dat vwo’ers significant meer boeken lezen dan havo’ers en mavo’ers. Respondenten uit het havo lezen niet significant meer boeken dan mavo-respondenten. Vwo-respondenten tenslotte lezen significant minder strips dan leerlingen uit havo en mavo. Het lijkt erop dat tussen 1995 en 1998 veranderingen opgetreden zijn in de leesprofielen van havo- en mavo-leerlingen.

Wat valt op te merken over deze verandering in leesprofielen? Voor de havo-leerlingen geldt een verschuiving in het lezen van tijdschriften. In 1998 worden sig-

nificant meer tijdschriften gelezen dan in 1995 ($p = 0.04$). Er worden ook minder boeken gelezen, maar die verschuiving is niet significant (0.85). Voor de mavo-respondenten ziet de verschuiving in het leesprofiel er zo uit: zij lezen tussen 1995 en 1998 significant meer tijdschriften ($p = 0.05$) en significant minder strips ($p = 0.06$).

Tabel 7.9a *Leesvoorkeur vergeleken met opleiding respondent 1995*

		Opleiding			
		vwo	havo	mavo	totaal
Leesvoorkeur	Boek	29	31	6	66
	Tijdschrift	9	11	3	23
	Strips	3	11	10	24
	Rtvgids		1		1
	Anders		1	2	3
Totaal		41	55	21	117

Tabel 7.9b *Leesvoorkeur vergeleken met opleiding respondent 1998*

		Opleiding			
		vwo	havo	mavo	totaal
Leesvoorkeur	Boek	27	24	8	59
	Tijdschrift	10	18	6	34
	Strips	2	11	3	16
	Rtvgids			3	3
	Anders	2	2	1	5
Totaal		41	55	21	117

Omdat wij vanuit onze ondervinding voortdurend ervoeren dat meisjes meer lezen dan jongens en ook gegevens van het Centraal Plan Bureau 2002 (Zeijl, 2003) deze gevoelens bevestigen (hoofdstuk 4), wilden we nog weten of dat met dit onderzoek ook empirisch onderbouwd kan worden. Vergelijking tussen het geslacht en de leesvoorkeur levert dit beeld op. Onder de meisjes zijn er in 1995 (tabel 7.10a) 43 die een voorkeur hebben voor boeken; voor 1998 (tabel 7.10b) zijn het er 40 die boeken als voorkeur hebben. Voor de jongens zien de aantallen er zo uit: in de periode 1995 hebben er 23 voorkeur voor boeken. Voor 1998 zijn er nog 19 met voorkeur voor boeken.

Random permutatie voor 1995 wijst uit dat meisjes significant meer boeken en minder strips lezen dan jongens. Ook voor 1998 blijft deze significantie aanwezig. De nulhypothese dat jongens en meisjes niet verschillen als het om hun leesprofiel gaat en dat optredende verschillen dus toevallig zijn, is met deze berekening dus verworpen, p voor beide meetmomenten is .000. Leesvoorkeurigelijking voor

meisjes (1995 vergeleken met 1998) geeft geen wijziging in het beeld: meisjes lezen boeken en blijven dat doen. Bij de leesvoorkeur van jongens verandert wel iets. Tussen 1995 en 1998 gaan zij meer tijdschriften en minder strips lezen ($p = 0.00$).

Tabel 7.10a *Leesvoorkeur vergeleken met geslacht, 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Leesvoorkeur	Boek	43	23	66
	Tijdschrift	13	10	23
	Strips	1	23	24
	Rtvgids		1	1
	Anders	1	2	3
Totaal		58	59	117

Tabel 7.10b *Leesvoorkeur vergeleken met geslacht, 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Leesvoorkeur	Boek	40	19	59
	Tijdschrift	17	17	34
	Strips	1	15	16
	Rtvgids		3	3
	Anders		5	5
Totaal		58	59	117

Omdat in beide voorgaande tabellen erg veel lege cellen voorkomen, wilden we een controle op de berekening toepassen, daarom hebben we de gegevens gedichotomiseerd ('boek' tegenover 'anders'). De tweedeling geeft bij vergelijking met 'geslacht' (tabellen 7.11a, 7.11b) en bij vergelijking met 'opleiding' en 'geslacht' (tabel 7.12a en 7.12b) het volgende. De voorkeur voor een boek of iets anders vergeleken met 'geslacht' laat voor 1998 duidelijk zien dat meisjes nog boeken lezen en dat jongens dat niet (meer) doen. Deze uitkomsten komen overeen met die van de niet gedichotomiseerde gegevens in tabel 7.10a en 7.10b.

Tabel 7.11a *Leesvoorkeur 1995 vergeleken met geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Voorkeur boek/anders	Boek	43	23	66
	Anders	15	36	51
Totaal		58	59	117

$\chi^2 = 14.700$; $df = 1$; $p = .000$

Tabel 7.11b *Leesvoorkeur 1998 vergeleken met geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Voorkeur boek/anders	Boek	40	19	59
	Anders	18	40	58
Totaal		58	59	117

chi2 = 15.812; df = 1; p = .000

Tabel 7.12a en 7.12b laten opnieuw de verschillen zien als het geslacht en de opleiding vergeleken worden met de leesvoorkeur. Omdat een chi2-toets over drie variabelen niet mogelijk is, tonen beide tabellen alleen de verdeling over de items opleiding, geslacht en voorkeur. In het bijzonder jongens uit de mavo-afdeling houden niet van boeken lezen, ook de meerderheid van de jongens van het havo heeft een andere voorkeur (tabel 7.12a en b). De meerderheid van de meisjes blijkt in 1995 voorkeur te hebben voor een boek; in 1998 is die voorkeur nog steeds aanwezig. In 1995 geven jongens al aan een andere voorkeur te hebben dan die voor het lezen van boeken. In 1998 blijkt de voorkeur voor iets anders bij jongens alleen maar toegenomen te zijn (tabel 7.11a en b; 7.12a en b).

Tabel 7.12a *Leesvoorkeur 1995 in relatie tot opleiding en geslacht*

			Opleiding			totaal
Geslacht			vwo	havo	mavo	
Meisje	Voorkeur	Boek	21	16	6	43
		Anders	7	5	3	15
		Totaal	28	21	9	58
Jongen	Voorkeur	Boek	8	15	0	23
		Anders	5	19	12	36
		Totaal		34	12	59

N=117

Tabel 7.12b *Leesvoorkeur 1998 in relatie tot opleiding en geslacht*

Geslacht			Opleiding			totaal
			vwo	havo	mavo	
Meisje	Voorkeur	Boek	20	14	6	40
		Anders	8	7	3	18
		Totaal	28	21	9	58
Jongen	Voorkeur	Boek	7	10	2	19
		Anders	6	24	10	40
		Totaal	13	34	12	59

N=117

3.2 Lezen van jeugdliteratuur

Zouden de respondenten nog jeugdboeken lezen, zoals de sectie Nederlands van hun school deze categorie definieert? Als dat zo is, om welke redenen zouden zij dan nog naar dit genre grijpen?

Zowel voor de periode 13-17 jaar als voor die van 15-19 jaar antwoordden respondenten op de vraag naar het lezen van jeugdliteratuur als volgt (tabel 7.13a). Het accent ligt op de 'soms'-antwoorden. Blijkbaar geven respondenten er de voorkeur aan zo nu en dan terug te grijpen op boeken die in hun ogen wat gemakkelijker lezen dan de boeken die ze geacht worden te lezen. Uit tabel 7.13a is ook af te leiden dat het lezen van jeugdliteratuur duidelijk afneemt bij het ouder worden: in 1998 zijn er minder 'ja'- en meer 'neen'-antwoorden. Wel lijkt het erop dat respondenten die het in 1995 fijn vinden om jeugdliteratuur te lezen dit in 1998 nog fijn vinden. Er is een significant verband tussen de individuele antwoorden van 1995 en 1998 (Wilcoxon signed-ranks toets, $z = -2.08$; $p = .005$).

Tabel 7.13a *Lees je jeugdliteratuur?*

Frequentietabel	1995 (13 tot 17 jaar)	1998 (15 tot 19 jaar)
Ja 13-17 jaar	38	
Ja 15-19 jaar		17
Soms 13-17 jaar	58	
Soms 15-19 jaar		62
Neen 13-17 jaar	21	
Neen 15-19 jaar		37
Oningevuld		1
Totaal	117	116

In 1998 geeft één respondent geen antwoord.

Als men jeugdliteratuur las, dan was het voor ons interessant te weten waarom jeugdboeken nog werden gelezen. Vandaar dat we de vraag opnamen 'Waarom lees je jeugdliteratuur?' De redenen om dit type boek te lezen zijn voor 1995 en 1998: 'begrijpelijk', 'spannend', 'helemaal inleven' en 'anders'. In 1995 geven twaalf meisjes en acht jongens op dat ze jeugdliteratuur lezen vanwege de begrijpelijkheid. Vanwege de spanning lezen elf meisjes en dertien jongens nog jeugdliteratuur. Achttien meisjes en tien jongens leven zich nog helemaal in. Zeven meisjes en zes jongens geven een andere dan de drie bovengenoemde redenen op voor het lezen van jeugdliteratuur. In het totaal lezen 48 meisjes en 37 jongens om een aantal redenen nog jeugdliteratuur, terwijl 10 meisjes en 22 jongens om uiteenlopende redenen geen jeugdliteratuur meer lezen.

In 1998 geven vijf meisjes en vier jongens aan dat jeugdboeken worden gelezen vanwege de begrijpelijkheid, voor de spanning is dat aantal vier meisjes en zes jongens. Lezen van jeugdboeken om zich helemaal in te leven is voor vijftien van de meisjes en vijf van de jongens nog de reden om ze te lezen. Om andere dan de bovengenoemde redenen lezen nog negentien meisjes en zeven jongens jeugdboeken. In 1995 lezen dus nog 85 van de 117 respondenten jeugdliteratuur, in 1998 is dat teruggelopen naar 65 respondenten, 51 respondenten geven aan dat ze geen jeugdboeken meer lezen (één respondent beantwoordde de vraag niet). In een ander perspectief gezet betekent het dat van de 117 leerlingen tussen de vijftien en negentien jaar nog iets meer dan de helft jeugdliteratuur leest.

Op de vraag waarom er geen jeugdliteratuur meer zou worden gelezen luidt het antwoord 'Ik heb alles al gelezen' of 'Die boeken zijn kinderachtig'. Een verschil dat in ons onderzoek vaak optreedt als we 'geslacht' betrekken bij de vergelijking maakt nieuwsgierig. Misschien treedt er verschil op tussen de geslachten als het gaat om het lezen van jeugdliteratuur.

Een kruisvergelijking tussen de gegevens 'geslacht' en 'Lees je jeugdliteratuur?' laat voor 1995 geen significant verschil zien ($\chi^2 = 4.865$; $df = 2$; $p = .088$), voor 1998 echter wel ($\chi^2 = 16.548$; $df = 2$; $p = .000$). Deze p-waarden geven al blijk van de tendentie naar geen jeugdliteratuur meer lezen naarmate men ouder wordt. Bij dichotomisering van de antwoordmogelijkheden voor 'Lees je jeugdliteratuur?', waarbij dan alle 'soms'-antwoorden tot de 'ja'-categorie worden gerekend, wordt het verband tussen 'geslacht' en 'lezen van jeugdliteratuur' zelfs voor 1995 significant ($\chi^2 = 4.516$; $df = 1$; $p = .034$; $N = 117$) en voor 1998 is $\chi^2 = 16.459$; $df = 1$ en $p = .000$.

De tendentie dat jongens minder lezen en dit bij het ouder worden in nog mindere mate doen, treedt dus ook voor dit genre op.

3.3 Leesattitudeontwikkeling

In onze onderwijspraktijk zijn wij er steeds vanuit gegaan dat lezen van boe-

ken door heel veel leerlingen als ‘not done’ wordt ervaren. Wat zouden de empirische gegevens ons hierover kunnen leren? Voor beide meetmomenten namen we daarom de vraag op: ‘Las je twee/drie jaar geleden meer dan nu, evenveel als nu, minder dan nu?’

Bij de start van het onderzoek (de periode 13 tot 15 jaar) gaven de respondenten *in terugblik* (brugklas en basisschoolperiode) antwoord. Aan het einde van het onderzoek keken zij terug op de periode die voor de mavo-respondenten lag tussen klas 2 en 4, voor de havo-respondenten tussen klas 3 en 5 en voor de vwo-respondenten tussen klas 4 en 6.

Uit tabel 7.14a valt af te lezen dat het aantal meisjes dat vóór 1995 méér las veel groter is dan het aantal meisjes dat voorheen minder las (29 tegenover 11). Bij de meisjesgroep als geheel overheerst het gevoel vóór 1995 meer gelezen te hebben dan erna. Gemiddeld genomen geldt dit in 1995 voor de jongens niet, de meesten zeggen dat ze vóór 1995 en daarna evenveel lasen. De frequentieverdelingen voor meisjes en jongens zijn in 1995 bijna significant verschillend ($\chi^2 = 4.709$; $df = 2$; $p = .059$). Uit tabel 7.14b blijkt dat zowel de jongens als de meisjes overwegend vinden dat ze in 1998 meer lasen dan in de voorgaande jaren (1995 tot 1997). Hierin blijkt geen verschil tussen beide geslachten, maar er is geen sprake van significant verband ($\chi^2 = .542$; $df = 2$; $p = .763$). Zou de druk van de verplichte boekenlijst voor het literatuurtentamen een rol spelen?

Tabel 7.14a *De leesfrequentie in terugblik vóór 1995 vergeleken met het geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Leesfrequentie vóór 1995	meer dan nu	29	18	47
	evenveel	18	24	42
	minder dan nu	11	17	28
Totaal		58	59	117

Tabel 7.14b *De leesfrequentie in terugblik van 1995 tot 1998 vergeleken met het geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Leesfrequentie tussen 1995-1998	meer dan nu	19	16	35
	evenveel	15	18	33
	minder dan nu	24	25	49
Totaal		58	59	117

Voor de leesattitudeontwikkeling onderzochten we ook of er verband is met de opleiding. 'Leesfrequentie' gerelateerd aan 'opleiding' vertoont een gemêleerd beeld. Een berekening voor leesfrequentie geeft aan dat 12 vwo'ers vóór 1995 meer lezen dan tussen 1995 en 1998 (22 voor 1995 tegen 10 tussen 1995 en 1998). Daartegenover staat dat er een positief verschil voor 1998 bestaat van 2 respondenten voor het item 'evenveel' (10 vóór 1995 tegen 12 tussen 1995 en 1998). Het aantal vwo'ers dat minder is gaan lezen neemt toe: 9 voor de periode vóór 1995 tegen 19 in de periode tussen 1995 en 1998.

Voor de havisten geldt het volgende: 2 respondenten zijn meer gaan lezen (19 vóór 1995 tegen 21 tussen 1995 en 1998). Het evenveel lezen is fors afgenomen: 23 vóór 1995 tegen 12 tussen 1995 en 1998. Ook voor het minder lezen is een toename vast te stellen. Vóór 1995 zijn 13 respondenten minder gaan lezen, tegen 22 tussen 1995 en 1998. Een behoorlijke toename dus van minder en evenveel lezen.

De mavisten geven het volgende beeld: vóór 1995 meer gelezen zes, wat terugloopt naar vier tussen 1995 en 1998. Evenveel lezen negen om negen en minder lezen zes om acht.

Indien respondenten aangaven dat hun manier van lezen in de loop der jaren was veranderd, zou dit te maken kunnen hebben met het feit dat ze geen jeugdliteratuur meer lezen. Het antwoord op de vraag of respondenten bij de start van het onderzoek vonden dat zij op een andere wijze waren gaan lezen en/of een verandering in hun manier van lezen in de periode van het onderzoek (1995 tot 1998) was opgetreden, vergeleken we met de vraag of men nog jeugdboeken las. De kruisvergelijking toonde evenwel aan dat de aangegeven veranderingen in relatie tot het lezen van jeugdliteratuur puur op toeval berustten (1995: $\chi^2 = .371$; $df = 1$; $p = .374$; $N = 114$; 1998: $\chi^2 = .00$; $df = 1$; $p = .599$; $N = 104$). Voor de periode 13-17 jaar (1995) beantwoordden drie respondenten deze vraag niet, in 1998 (15-19 jaar) zelfs dertien niet. Wanneer respondenten al meldden dat er veranderingen in hun leesattitude optraden, dan hield dat geen verband met het wel of niet meer lezen van jeugdliteratuur.

3.4 Verhaalstructuur en leesattitudeontwikkeling

Zou verhaalopbouw leesattitudeontwikkeling kunnen stimuleren? De structuur van een verhaal kan immers uitnodigend of juist remmend werken. Een open-eindeverhaal roept bij de ene lezer een positief gevoel op (nu kan ik er zelf een einde aan bedenken) en bij een andere een van wrevel (ik wil dat het verhaal af is). We stelden de vraag: 'Heb je voorkeur voor een open of een gesloten einde aan een verhaal?' De relatie tussen geslacht en voorkeur voor een open-eindeverhaal vertoont voor de periode 13-17 jaar geen significantie (zie tabel 7.15a), maar voor 15-19 jaar wel, hoewel die zwak is (zie tabel 7.15b). In 1995 hebben zowel de jongens als de meisjes een grotere voorkeur voor een verhaal met een open einde. In 1998 geldt dit

niet meer voor de jongens. De voorkeur voor open-eindeverhalen loopt dus bij beide geslachten terug, terwijl die gezien onze theoretische uitgangspunten (hoofdstuk 5.9) zou moeten toenemen.

Tabel 7.15a *Voorkeur open-eindeverhaal vergeleken met geslacht 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Voorkeur voor een open einde	ja	41	34	75
	neen	17	25	42
Totaal		58	59	117

chi2 = 2.169; df = 1; p = .141

Tabel 7.15b *Voorkeur open-eindeverhaal vergeleken met geslacht 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Voorkeur voor een open einde	ja	35	23	58
	neen	23	32	55
Totaal		58	55	113

chi2 = 3.879; df = 1; p = .049

Van vier jongens ontbreekt het antwoord.

Gezien dit resultaat (zie de tabellen 7.15a en 7.15b) was het van belang verder te zoeken. Voorkeur voor open-eindeverhalen moet gezien onze ideeën over relaties tussen reflectie en leesattitudeontwikkeling niet op toeval berusten (tabel 7.15a). Vandaar dat we ‘reflectiescores’ vergeleken met ‘voorkeur voor open-eindeverhalen’. Hoe hoger het stadium van reflectie waarin iemand functioneert, hoe meer voorkeur hij zal hebben voor open-eindeverhalen, omdat zulke verhalen een beroep doen op eigen invulling en meer reflectie op het verhaal. Als we de respondenten naar hun reflectieontwikkeling in drie niveaus verdelen, een groep met een lage score (0-6), met een gemiddelde score (7-9) en met een hoge score (>9, zie hoofdstuk 5, de Kernlijst; 6.1) en deze niveaus vergelijken met de uitkomsten van de vraag naar voorkeur voor open-eindeverhalen, krijgen we het volgende. Inderdaad is bij hogere reflectiescores een voorkeur te bespeuren voor open-eindeverhalen (tabel 7.16a en 7.16b). De data uit 1998 laten zien dat bij respondenten met een hogere reflectiescore ook meer voorkeur is voor open-eindeverhalen. Deze uitkomst ondersteunt onze theoretische uitgangspunten (hoofdstuk 5.9).

Tabel 7.16a *Voorkeur open-eindeverhaal vergeleken met reflectiescore 1995*

		Reflectiescores			totaal
		score: 0-6	score: 7-9	score: >9	
Voorkeur open-eindeverhalen	ja	17	34	24	75
	neen	15	19	8	42
Totaal		32	53	32	117

chi2 = 4.566; df = 4; p = .335.

Tabel 7.16b *Voorkeur open-eindeverhaal vergeleken met reflectiescore 1998*

		Reflectiescores			totaal
		score: 0-6	score: 7-9	score: >9	
Voorkeur open-eindeverhalen	ja	13	23	22	58
	neen	24	20	11	55
Totaal		37	43	33	113

chi2 = 7.072; df = 2; p = .029.

Vier respondenten gaven geen antwoord op de vraag naar voorkeur voor een open einde.

Nieuwsgierig geworden naar de verdeling van reflectiescores over de geslachten vergeleken we deze items met het geslacht (tabel 7.17a en 7.17b). De vergelijking laat zien waar de hoge en waar de lage scores zich bevinden. De verschillen tussen de geslachten zijn niet groot (tabel 7.17a). Tabel 7.17b (de periode 15-19 jaar) toont een significant verschil, maar de reden voor deze niet toevallige samenhang is onduidelijk. Wordt het verschil tussen de scores uit 1995 en 1998 (tabel 7.17c) vergeleken met het geslacht dan valt op dat jongens fors achteruit gaan in hun reflectiescores en meisjes fors vooruit. Bij meisjes valt de toename in de hoge scores op (51.7%), bij jongens een toename in de lage scores (62.7%, tabel 7.17c).

In hoofdstuk 6 constateerden we dat ego-ontwikkeling zowel voor meisjes als voor jongens eenzelfde beeld van vooruitgang opleverde, (hoofdstuk 6, tabel 6.8 en 6.9). Voor wat de *reflectiescores* betreft zijn jongens in 1995 nog aanwezig in de hoge scores, in 1998 is die score met iets meer dan de helft teruggelopen (tabel 7.17a en 7.17b).

De verschillen in reflectiescores tussen de beide geslachten kunnen dus niet voortkomen uit de verschillen in ego-ontwikkeling tussen jongens en meisjes. Deze ontwikkeling verantwoordelijk stellen voor de terugloop van de reflectiescore ligt niet voor de hand. Wel is het zo dat jongens zich bij de start van het onderzoek in een lager egostadium bevinden dan meisjes en dat deze achterstand tussen 1995 en 1998 niet wordt ingehaald (hoofdstuk 6, tabel 6.9). Een andere reden kan zijn dat de motivatie voor lezen en reflectie daarop vermindert vanwege andere belangstellingen die jongens ontwikkelen.

Tabel 7.17a *Vergelijking tussen reflectie en geslacht 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Reflectie	score: 0-6	13	19	32
	score: 7-9	28	25	53
	score: >9	17	15	32
Totaal		58	59	117

chi2 = 1.411; df = 2; p = .494.

Tabel 7.17b *Vergelijking tussen reflectie en geslacht 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Reflectie	score: 0-6	11	29	40
	score: 7-9	21	23	44
	score: >9	26	7	33
Totaal		58	59	117

chi2 = 19.123; df = 2; p = .000.

Tabel 7.17c *Verandering in reflectiescore tussen 1998 en 1995 vergeleken met het geslacht*

		Reflectiescores 1998 en 1995			
		afname	gelijk	toename	totaal
Geslacht	meisje	17	11	30	58
	jongen	37	3	19	59
Totaal		54	14	49	117

chi2 = 14.441; df = 2; p = .001

3.5 Lezer zijn of niet zijn

Leraren kunnen van hun leerlingen wel zeggen dat zij geen lezers zijn, maar wat zeggen die er zelf van? We namen de vraag ‘Vind je jezelf een lezer?’ beide keren op in de vragenlijst. Bij 13-17 jaar noemen 77 respondenten zichzelf lezer en 40 niet (N = 117). Als de groep 15-19 jaar oud is, zijn er 70 lezers en 47 niet-lezers (N = 117). Het aantal mensen dat zichzelf *geen lezer* noemt, neemt tussen 1995 (13-17 jaar) en 1998 (15-19 jaar) toe met 6% (van 40 naar 47). Gezien onze onderwijservaring gaan we ervan uit dat veel meisjes nog wel, maar veel jongens niet meer lezen. Dankzij de verkregen data konden we empirisch onderzoeken of die gedachte overeenkwam met de feiten. Tabel 7.18a en 7.18b tonen de verdeling bij de beide

geslachten als het gaat om het al dan niet lezer zijn.

Inderdaad zeggen veel meer jongens dan meisjes geen lezer (meer) te zijn. Voor zowel 1995 als 1998 geldt een significant verband: meisjes lezen nog, in tegenstelling tot jongens (voor 1995: $\chi^2 = 25.682$; $df = 2$; $p = .000$; voor 1998: $\chi^2 = 35.980$; $df = 2$; $p = .000$). Bij de meisjes treedt een lichte vermindering in het aantal lezers op. Voor de jongens is die vermindering in relatieve zin wat groter, want onder hen komen veel minder lezers voor. Het verschil tussen meisjes (9 van de 42) en jongens (33 van de 42) die zeggen geen lezer te zijn, wordt tussen 13-17 jaar en 15-19 jaar alleen maar groter: 8 meisjes tegen 40 jongens (tabel 7.18a en 7.18b).

Tabel 7.18a *Ben je een lezer vergeleken met geslacht 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Ben je lezer	ja	39	14	53
	neen	9	33	42
	hangt ervan af	10	12	22
Totaal		58	59	117

Tabel 7.18b *Ben je een lezer vergeleken met geslacht 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Ben je lezer	ja	35	11	46
	neen	8	40	48
	hangt ervan af	15	8	23
Totaal		58	59	117

Zouden hoger opgeleiden zich vaker als lezer beschouwen dan lager opgeleiden? Als dat voor dit onderzoek opgaat, zal een vergelijking met de opleiding een significant verband tonen, vandaar dat we ‘Ben je een lezer?’ vergeleken met ‘opleiding’ (tabel 7.19a en 7.19b). Het verband tussen opleiding en lezer zijn is voor beide perioden significant. Voor 13-17 jaar is $\chi^2 17.430$; $df = 4$; $p = .002$; $N = 117$. Voor 15-19 jaar is $\chi^2 13.615$; $df = 4$; $p = .009$; $N = 117$. Naarmate je een hogere opleiding volgt, lees je ook meer verhalende teksten.

De uitkomst van deze vergelijking toont aan dat respondenten uit het vwo overwegend lezer blijven. Dit geldt zowel voor de meisjes als voor de jongens. Voor de havo-respondenten geldt echter dat vooral meisjes blijven lezen. In 1995 zijn er evenveel havo-jongens die lezen als niet meer lezen. In 1998 blijkt het merendeel van deze jongens niet meer te lezen.

De mavo-meisjes blijven overwegend lezen, dat kan van de mavo-jongens niet gezegd worden (tabel 7.19a en 7.19b). Toch bevond zich in het mavo-lokaal een

kleine bibliotheek. De leerlingen kregen elke week de gelegenheid tijdens een lesuur te lezen. Een klein verslag (mondeling dan wel schriftelijk) sloot dit leesproces af. De lerares vertelde veel over de boeken en gaf leerlingen inzicht in wat zij van een boek konden verwachten. Ondanks deze aanpak gaven de jongens van deze afdeling aan zichzelf geen lezer vinden.

Hoewel in de havo-afdeling didactisch iets vergelijkbaars gebeurde, moet vastgesteld worden dat ook hier deze werkwijze niet echt aansloeg. De werkdruk voor het examen kan daarop van invloed zijn geweest, ook kan verminderde leesmotivatie bij deze jongens een rol hebben gespeeld. De laatste tabellen (7.19c en 7.19d) tonen alleen de verdeling over het geslacht en de opleiding, een chi²-toets over drie items is immers niet mogelijk.

Tabel 7.19a *Ben je een lezer vergeleken met de opleiding in 1995*

		Opleiding			totaal
		vwo	havo	mavo	
Ben je lezer 1995	ja	27	20	6	53
	neen	10	19	13	42
	hangt ervan af	4	16	2	22
Totaal		41	55	21	117

Tabel 7.19b *Ben je een lezer vergeleken met de opleiding in 1998*

		Opleiding			totaal
		vwo	havo	mavo	
Ben je lezer 1998	ja	24	15	7	46
	neen	8	29	11	48
	hangt ervan af	9	11	3	23
Totaal		41	55	21	117

Tabel 7.19c *Ben je lezer in 1995 vergeleken met de opleiding en het geslacht*

			Opleiding			totaal
			vwo	havo	mavo	
Meisje	Ben je lezer 1995	ja	20	13	6	39
		neen	5	3	1	9
		hangt ervan af	3	5	2	10
	Totaal		28	21	9	58
Jongen	Ben je lezer 1995	ja	7	7		14
		neen	5	16	12	33
		hangt ervan af	1	11		12
	Totaal		13	34	12	59

Tabel 7.19d *Ben je lezer in 1998 vergeleken met de opleiding en het geslacht*

			Opleiding			
Geslacht			vwo	havo	mavo	totaal
Meisje	Ben je lezer 1998	ja	19	9	7	35
		neen	2	5	1	8
		hangt ervan af	7	7	1	15
	Totaal		28	21	9	58
Jongen	Ben je lezer 1998	ja	5	6		11
		neen	6	24	10	40
		hangt ervan af	2	4	2	8
	Totaal		13	34	12	59

3.6 Leesattitudeveranderingen tussen 1995 en 1998

In de Evaluatievragenlijst (zie hoofdstuk 5 en bijlage 4) namen we aan het einde van het onderzoek (in 1998) de vraag op ‘Is je leeshouding veranderd?’ Indien we dit item vergelijken met ‘Ben je een lezer?’ (tabel 7.20a en 7.20b), kan blijken of leerlingen die zichzelf als (niet-)lezer beschouwen vinden dat hun leeshouding tussen 1995 en 1998 is veranderd.

Ter vereenvoudiging van de tabel hebben we de vraag ‘Ben je een lezer?’ gedichotomiseerd. De ‘hangt ervan af’-antwoorden scoorden we als ‘ja’. Zowel voor 1995 als voor 1998 bestond een verband tussen lezer zijn en verandering van leesattitude. De lezers meldden een sterk veranderde leeshouding (1995, 77.9%; 1998, 77.1%). Ook de niet-lezers meldden een verandering in leeshouding (1995, 55.0%; 1998, 59.6%).

Tussen 1995 en 1998 treden dus veranderingen in leesattitude op, vooral bij de respondenten die zichzelf als lezer zien.

Tabel 7.20a *Lezer zijn in 1995 vergeleken met verandering in leesattitude*

	Verandering van leesattitude		
	ja	neen	totaal
Ben je een lezer: ja	60	17	77
Ben je een lezer: neen	22	18	40
Totaal	82	35	117

Tabel 7.20b *Lezer zijn in 1998 vergeleken met verandering in leesattitude*

	Verandering van leesattitude		
	ja	neen	totaal
Ben je een lezer: ja	54	16	70
Ben je een lezer: neen	28	19	47
Totaal	82	35	117

3.7 Napraten over boeken

Napraten over wat je gelezen hebt, kan bijdragen tot leesattitudeontwikkeling, meningen van anderen dragen immers bij tot nadenken over je eigen mening. In hoeverre zouden de respondenten napraten over wat ze gelezen hebben, en zou dat ook bijdragen tot meer gedifferentieerde reflectie? Tabel 7.21a toont de frequentie van het napraten over boeken die gelezen zijn. Er is wat achteruitgang tussen de beide meetmomenten in het vaak en nooit napraten, het item 'soms napraten' vertoont een lichte vooruitgang. Een reden voor deze verandering kan zijn dat er behoefte ontstaat om als het zo uitkomt over een gelezen werk na te praten, nu de literatuurtentamens voor de havo- en vwo-leerlingen binnenkort beginnen.

Tabel 7.21a *Frequentietabel: napraten met anderen over wat je gelezen hebt*

	Napraten met anderen 1995	Napraten met anderen 1998
Vaak	20	14
Soms	73	83
Nooit	24	20
N=117		

Tabel 7.21b laat zien welke verschuivingen zijn opgetreden. Van de respondenten die in 1995 vaak napraten, zegt in 1998 de helft (n=10) dat ze 'soms' napraten. Twee melden dan zelfs 'nooit' na te praten over een gelezen verhaal. Daar tegenover staat dat van de 24 respondenten die in 1995 zeiden 'nooit' na te praten, de helft in 1998 dat 'soms' doet. Van de 73 respondenten die in 1995 zeggen 'soms' over een gelezen boek na te praten, zegt de overgrote meerderheid (n=61) dat in 1998 ook te doen. De verschuivingen gaan dus beide kanten op: van vaak naar soms en van soms naar nooit, maar ook andersom: van nooit naar soms en van soms naar vaak. Een verschuiving van nooit naar vaak treedt niet op. De Wilcoxon signed-ranks toets vertoont dan ook een niet-significant resultaat ($z = -.317$; $p = .752$).

Tabel 7.21b *Napraten met anderen 1995 vergeleken met napraten met anderen 1998*

		Napraten met anderen 1998			
		vaak	soms	nooit	totaal
Napraten met anderen 1995	vaak	8	10	2	20
	soms	6	61	6	73
	nooit		12	12	24
	Totaal	14	83	20	117

Misschien praten meisjes meer na over boeken dan jongens, misschien ook niet. Als het item ‘napraten met anderen’ vergeleken wordt met het geslacht (tabel 7.21c en 7.21d), blijkt ook hier het accent te liggen bij de ‘soms’-antwoorden. Zowel voor meisjes als voor jongens valt een lichte toename te bespeuren: voor meisjes van 38 in de eerste periode naar 42 in de tweede, voor jongens van 35 naar 41. Wat ook opvalt, is dat zich bij de ‘nooit’-antwoorden van de meisjes een lichte afname voordoet (van 11 naar 7). Voor de jongens is er geen verschil. Van een significant verschil kan niet gesproken worden: voor de periode 13-17 jaar geldt: $\chi^2 = .481$; $df = 2$; $p = .786$; $N = 117$; voor de periode 15-19 jaar geldt: $\chi^2 = 2.947$; $df = 2$; $p = .229$; $N = 117$. Er is dus geen verschil tussen jongens en meisjes als het gaat om napraten over wat ze gelezen hebben.

Tabel 7.21c *Napraten over gelezen verhalen en geslacht 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Napraten met anderen 1995	vaak	9	11	20
	soms	38	35	73
	nooit	11	13	24
	Totaal	58	59	117

Tabel 7.21d *Napraten over gelezen verhalen en geslacht 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Napraten met anderen 1998	vaak	9	5	14
	soms	42	41	83
	nooit	7	13	20
	Totaal	58	59	117

Als bij ‘het napraten over boeken’ het geslacht er niet toe doet, is misschien de opleiding een relevant gegeven (tabel 7.21e en 7.21f). Immers, in de periode 15-19 jaar moeten de vwo- en havo-respondenten in het kader van het schoolonderzoek een literatuurtentamen afleggen. Het zou dan voor de hand liggen over de leesstof

na te praten en je zodoende voor te bereiden op het literatuurtentamen. Indien de variabele ‘opleiding’ wordt vergeleken met ‘napraten met anderen’ zien we voor 1995 het volgende.

Op basis van de nulhypothese mag je verwachten dat alle drie de categorieën even vaak voorkomen. Vwo’ers echter praten significant minder ‘vaak’ ($p = 0.01$) na dan verwacht op basis van de nulhypothese. ‘Soms’ napraten scoort significant hoger ($p = 0.06$) dan op basis van het toeval mag worden verwacht en ‘nooit’ napraten scoort significant minder ($p = 0.08$) dan op basis van het toeval mag worden verwacht.

De havo-respondenten scoren op het item ‘vaak’ napraten hoger dan de toevalsbasis aangeeft ($p = 0.026$). ‘Soms’ napraten doen zij minder dan op grond van toeval kan worden aangenomen ($p = 0.08$). Voor de mavo-respondenten geldt dat zij significant minder ‘vaak’ napraten. ‘Nooit’ napraten doen zij significant meer dan op grond van toeval kan worden aangenomen. Beide p ’s liggen onder de 0.05. Al met al valt op te merken dat havo-leerlingen napraten over wat gelezen is. Vwo’ers praten minder vaak na dan havo-leerlingen ($p = 0.03$). Voor wat het ‘nooit’ napraten betreft spannen mavo-leerlingen in vergelijking tot havo- en vwo-leerlingen de kroon (in beide vergelijkingen ligt de p onder de 0.05-grens).

Tabel 7.21e *Napraten met anderen 1995 vergeleken met opleiding 1995*

		Opleiding			
		vwo	havo	mavo	totaal
Napraten met anderen 1995	vaak	5	14	1	20
	soms	30	31	12	73
	nooit	6	10	8	24
Totaal		41	55	21	117

In 1998 (tabel 7.21f) blijken alleen de havo-respondenten een verschuiving ten opzichte van 1995 op te leveren. Er is een significante verschuiving van de categorie ‘vaak’ naar de categorie ‘soms’. De p -waarde voor de afname tussen 1995 en 1998 van de ‘vaak’-antwoorden is 0.066; de p -waarde voor toename van de ‘soms’-antwoorden is 0.016. Werd dus in 1995 nog ‘vaak’ nagepraat, in 1998 is dat ‘soms’ geworden.

Een verklaring voor deze uitkomsten kan zijn dat mavo-leerlingen geen behoefte hebben aan napraten, omdat zij geen literatuurtentamen hoeven te doen. Dit geldt wel voor de vwo- en havo-leerlingen, voor hen moet dus een andere verklaring gevonden worden. Voelen ze zich misschien zo volwassen dat zij de steun van anderen minder nodig (denken te) hebben?

Tabel 7.21f *Napraten met anderen 1998 vergeleken met opleiding 1998*

		Opleiding			totaal
		vwo	havo	mavo	
Napraten met anderen 1998	vaak	6	7	1	14
	soms	29	41	13	83
	nooit	6	7	7	20
Totaal		41	55	21	117

Zou de opleiding van de ouders samenhangen met het napraten over lezen (tabel 7.21h en 7.21i)? Aangezien een vrij groot aantal ouders niet met zekerheid kon vaststellen welke opleiding zichzelf of hun partner hadden genoten, moesten we deze groep buiten beschouwing laten. Helaas gaat het hier wel om 33 moeders (zowel in 1995 als in 1998). Van de vaders ontbrak in 1995 en 1998 de respons 28 keer. De opleiding van de *moeder* geeft de volgende uitkomst. Voor de eerste meting (13-17 jaar) blijkt een niet toevallig verband te bestaan ($\chi^2 = 6.435$; $df = 2$; $p = .040$). Voor de tweede meting (15-19 jaar) is dit verband verdwenen ($\chi^2 = .717$; $df = 2$; $p = .699$).

Blijkbaar vertoont de opleiding van de moeder enige samenhang met het praten over wat je leest als respondenten nog relatief jong zijn. Dit geldt dan vooral voor de moeders met een lbo/mbo-opleiding. Deze samenhang verdwijnt bij het ouder worden geheel.

De opleiding van de vader geeft noch voor 1995, noch voor 1998 een significant verband ($\chi^2 = 1.044$; $df = 2$; $p = .593$ en $\chi^2 = 3.836$; $df = 2$; $p = .147$). Napraten over wat je gelezen hebt en de opleiding van de vader vertonen dus geen enkele samenhang.

Tabel 7.21h *Opleiding moeder en napraten over gelezen boek 1995*

		Napraten met anderen			totaal
		vaak	soms	nooit	
Opleiding van de moeder	LBO/MBO	11	28	6	45
	HBO/WO	2	28	9	39
Totaal		13	56	15	84

Tabel 7.21i *Opleiding moeder en napraten over gelezen boek 1998*

		Napraten met anderen			totaal
		vaak	soms	nooit	
Opleiding van de moeder	LBO/MBO	6	32	7	45
	HBO/WO	3	30	6	39
Totaal		9	62	13	84

Een van onze uitgangspunten in dit onderzoek is dat er verband bestaat tussen ontwikkeling van reflectie, ego-ontwikkeling en leesattitudeontwikkeling. Naarmate iemand in een hoger egostadium functioneert, zal hij/zij ook tot meerder reflectie in staat zijn, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin (hoofdstuk 5). Praten met anderen over wat je gelezen hebt, is een middel om op de eigen reflectie te reflecteren, wat weer bijdraagt tot meer reflectie; daarom vergeleken we de items 'napraten over gelezen boek' en 'reflectiescore'. De uitkomst van deze vergelijking is inderdaad overeenkomstig onze verwachting (tabel 7.22a en 7.22b). In 1995 is de χ^2 5.723; $df = 4$ en $p = .221$. In 1998 is de χ^2 14.135; $df = 4$; $p = .007$. De significantie in 1998 ten aanzien van 'napraten' vergeleken met 'reflectiescore' geeft aan dat er inderdaad een verband bestaat tussen reflecteren op een hoger niveau en meer napraten met anderen over gelezen boeken.

Indien men niet napraat over wat gelezen is, zal het reflecteren op het gelezen verhaal dienovereenkomstig afwezig blijven. Ook kan het zijn dat niet reflecteren op een verhaal geen behoefte wekt erover na te praten. Zonder nader onderzoek blijft het denken hierover dus voorlopig tot de befaamde 'kip-ei'-discussie behoren. Wat opvalt (tabel 7.22a en b) is dat niet het napraten minder wordt ('soms' en 'vaak' tezamen neemt in 1998 iets toe), maar dat de reflectie(score) vermindert (het aantal lage scores neemt in 1998 toe). Ook is het zo dat als men 'niet' of slechts 'soms' napraat over wat gelezen is, het aantal lage reflectiescores toeneemt (tabel 7.22b, eerste kolom).

Tabel 7.22a *Napraten met anderen 1995 vergeleken met de reflectiescore 1995*

		Reflectie 1995 in niveaus			totaal
		score: 0-6	score: 7-9	score: >9	
Napraten met anderen 1995	vaak	2	11	7	20
	soms	20	34	19	73
	nooit	10	8	6	24
Totaal		32	53	32	117

$\chi^2 = 5.723$; $df = 4$; $p = .221$

Tabel 7.22b *Napraten met anderen 1998 vergeleken met de reflectiescore 1998*

		Reflectie 1998 in niveaus			totaal
		score: 0-6	score: 7-9	score: >9	
Napraten met anderen 1998	vaak	1	6	7	14
	soms	26	34	23	83
	nooit	13	4	3	20
Totaal		40	44	33	117

$\chi^2 = 14.135$; $df = 4$; $p = .007$

Wanneer de ego-ontwikkeling per niveau en de reflectiescores per niveau worden vergeleken (tabel 7.22c en d), valt op te merken dat weinig reflectiescores

voorkomen in de hogere niveaus (4 en 0, tabel 7.22c), dit in tegenstelling tot de scores in 1998 (8 en 9, tabel 7.22d). Ook blijken in de sector van de lage egoniveaus voor 1995 nog 32 respondenten een reflectiescore te hebben boven de 6, dat aantal is in 1998 geslonken tot 7. Verder is te zien dat de significantie voor het verband tussen ego-ontwikkelingsniveaus en reflectiescores per niveau tendeert van nauwelijks significant (.078) naar significant (.034).

We kunnen daarom vaststellen dat napraten over gelezen boeken, hogere scores voor reflectie op wat je leest en ego-ontwikkeling naar een hoger niveau met elkaar in verband staan.

Tabel 7.22c *Reflectiescores per niveau vergeleken met de egoscores per niveau in 1995*

		Ego-ontwikkeling in niveaus 1995			
		laag	midden	hoog	totaal
Reflectie 1995 in niveaus	score: 0-6	16	16	0	32
	score: 7-9	16	33	4	53
	score: >9	16	16	0	32
Totaal		48	65	4	117

Chi2 = 8.389; df = 4; p = .078

Tabel 7.22d *Reflectiescores per niveau vergeleken met de egoscores per niveau in 1998*

		Ego-ontwikkeling in niveaus 1998			
		laag	midden	hoog	totaal
Reflectie 1998 in niveaus	score: 0-6	11	26	3	40
	score: 7-9	5	31	8	44
	score: >9	2	22	9	33
Totaal		18	79	20	117

Chi2 = 10.425; df = 4; p = .034

3.8 Kopen van boeken

Onze verwachting was dat jonge mensen die zeggen lezer te zijn zelf meer boeken aanschaffen dan zij die vinden geen lezer te zijn. Tabel 7.23a en 7.23b bieden inzicht in deze veronderstelling. Op beide tijdstippen is sprake van een significant verband. Van alle lezers tijdens het eerste meetmoment (77) kopen 33 respondenten fictieboeken voor zichzelf, in 1998 zijn dat er 31. Als je lezer bent, heb je blijkbaar ook behoefte aan het zelf kopen (en bezitten) van boeken. De niet-lezers kopen verhoudingsgewijze veel minder vaak boeken. Ook al zou die behoefte

bestaan, kopen van fictie voor jezelf is ook afhankelijk van het budget dat je (niet) hebt. Vragen over te besteden eigen geld namen we echter in ons onderzoek niet op.

Tabel 7.23a *Lezer zijn vergeleken met fictie kopen voor jezelf 1995*

		Ben je een lezer?		
		ja	neen	totaal
Fictie kopen voor jezelf 1995	ja	33	5	38
	neen	44	35	79
Totaal		77	40	117

chi2 = 11.062; df = 1; p = .001

Tabel 7.23b *Lezer zijn vergeleken met fictie kopen voor jezelf 1998*

		Ben je een lezer?		
		ja	neen	totaal
Fictie kopen voor jezelf 1998	ja	31	9	40
	neen	39	38	77
Totaal		70	47	117

chi2 = 7.897; df = 1; p = .005

Natuurlijk wilden we weten of het geslacht er nog toe doet, tabel 7.23c en d geven daar antwoord op. Wat opvalt is dat meisjes hun gedrag ten aanzien van boeken kopen voor zichzelf niet veranderen. Bij de jongens is een heel lichte verandering zichtbaar. Twee jongens kochten in 1995 geen boeken voor zichzelf, in 1998 deden ze dat wel. De tabellen geven wel aan dat de richting van het verband verandert: in 1995 is de significantie groter dan in 1998.

Tabel 7.23c *Zelf fictie kopen vergeleken met geslacht 1995*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Fictie kopen voor jezelf 1995	ja	25	13	38
	neen	33	46	79
Totaal		58	59	117

chi2 = 5.921; df = 1; p = .015

Tabel 7.23d *Zelf fictie kopen vergeleken met geslacht 1998*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Fictie kopen voor jezelf 1998	ja	25	15	40
	neen	33	44	77
Totaal		58	59	117

chi2 = 3.816; df = 1; p = .051

Leesattitude(verandering), iets waarop wij met dit onderzoek enig zicht proberen te krijgen, heeft misschien een relatie tot het gedrag van ouders. Als ouders *zelf* fictie kopen, zou dat gedrag van invloed kunnen zijn op de leesattitude van hun kinderen. Fictie kopen 1995 levert geen significant verband op in vergelijking met de leesattitudeverandering van de respondenten (chi2 = 2.605; df = 1; p = .107). In 1998 gebeurt dat wel (tabel 7.23e, chi2 = 3.677; df = 1; p = .055; N = 116, één respondent vulde voor 1998 niets in, tabel 7.23e).

Kunnen we constateren dat leesattitudeverandering door koopgedrag van ouders pas optreedt wanneer respondenten ouder worden? Voordat deze vraag positioneel kan worden beantwoord, zal nader onderzocht moeten worden of niet onderliggende variabelen, zoals beschikken over een ruimer budget, invloed uitoefenen. Binnen de grenzen van dit onderzoek was dat niet mogelijk.

Tabel 7.23e *Fictie kopen door de ouders vergeleken met verandering leeshouding van de respondenten 1998*

		Verandering leeshouding		
		ja	neen	totaal
Fictie kopen door de ouders	ja	40	10	50
	neen	42	24	66
Totaal		82	34	116

chi2 = 3.677; df = 1; p = .055; N = 116

Eén respondent heeft dit item niet ingevuld.

Tabel 7.23f en g tonen de vergelijking tussen fictie kopende ouders en hun kinderen die zichzelf lezer vinden. In 1995 en 1998 zijn er 50 ouders die zelf fictie kopen. Van hun kinderen zegt in 1995 76% lezer te zijn, 24% zegt geen lezer te zijn. In 1998 is dat percentage 72% om 28%. Van de 66 ouders die zelf geen fictie kopen, is 56.3% van de kinderen lezer (1995), in 1998 is dat percentage 51.5%. We kunnen dus stellen dat er een relatie is tussen ouders die zelf fictie kopen en kinderen die lezer zijn.

Tabel 7.23f *Lezer zijn vergeleken met het kopen van fictie door ouders 1995*

		Fictie kopen ouders		
		ja	neen	totaal
Ben je lezer 1995	ja	38	36	74
	neen	12	28	40
Totaal		50	64	114

chi2 = 4.807; df = 1; p = .028; drie respondenten gaven geen antwoord.

Tabel 7.23g *Lezer zijn vergeleken met het kopen van fictie door ouders 1998*

		Fictie kopen ouders		
		ja	neen	totaal
Ben je lezer 1998	ja	39	38	77
	neen	11	28	39
Totaal		50	66	116

chi2 = 4.989; df = 1; p = .026; een respondent gaf geen antwoord.

3.9 Boekenbezit

We veronderstellen dat eigen boekenbezit duidt op interesse voor lezen. Daarom stelden we de vraag: ‘Hoeveel boeken bezit je zelf?’ Tijdens het gesprek over dit item lieten vrij veel respondenten weten dat er, hoewel zij veel lazen, toch niet zoveel boeken in hun eigen boekenkast stonden. De reden voor dit verschijnsel is dat bij het ouder worden boeken die als te kinderachtig werden beschouwd, weggegeven of zelfs weggegooid waren. In 1995 bezit 49.2% van de 117 respondenten minder dan 25 boeken, 18.6%, 26 tot 50 boeken, 16,9%, 51 tot 100 boeken en 14.4% heeft meer dan 100 boeken. In 1998 bezit 44.9% minder dan 25 boeken, 28.% 26 tot 50 boeken, 11.9% 51 tot 100 boeken en 13.6% meer dan honderd (N = 117).

Naar geslacht uitgesplitst geeft dat voor 1995 (tabel 7.24a) en 1998 (tabel 7.24b) het volgende beeld. In 1995 is de verdeling over de beide geslachten vrijwel gelijk, in 1998 is te zien dat meisjes meer boeken bezitten dan jongens. Dertien meisjes bijvoorbeeld bezitten meer dan 100 boeken tegen vier jongens.

Tabel 7.24a *Eigen boekenbezit in 1995 vergeleken met geslacht*

		Geslacht		totaal
		meisje	jongen	
Eigen boekenbezit 1995	0-25	25	33	58
	26-50	12	10	22
	51-100	11	9	20
	>100	10	7	17
Totaal		58	59	117

chi2 = 2.006; df. = 3; p = .571

Tabel 7.24b *Eigen boekenbezit in 1998 vergeleken met geslacht*

		Geslacht		totaal
		meisje	jongen	
Eigen boekenbezit 1998	0-25	19	31	50
	26-50	21	16	37
	51-100	5	7	12
	>100	13	4	17
Totaal		58	58	116

chi2 = 8.564; df = 3; p = .034

In 1998 gaf één jongen geen antwoord op deze vraag.

In een aantal cellen uit de bovenstaande tabellen (7.24 a en b) komen vrij kleine aantallen voor. Vandaar dat we het item met het oog op verdere uitsplitsingen dichotomiseren. Bij tweedeling (0 tot 50 boeken en meer dan 50 boeken) en vergelijking met de opleiding van de respondenten zien we het volgende (tabel 7.25a en 7.25b). Respondenten in het vwo bezitten veel boeken en die in havo en mavo veel minder (meetmoment 1995). In 1998 verandert het beeld, bij de vwo'ers treedt een vermindering in het boekenbezit op. Het niet toevallige verband tussen beide variabelen in 1995 wordt toevallig in 1998. Een oorzaak kan zijn dat een aantal van de lezers (zoals ze zelf aangaven) veel boeken heeft weggedaan vanwege het kinderlijke karakter ervan. Vooral meisjes in vwo en havo zeiden dat zij anders veel meer boeken zouden hebben gehad. Dit gegeven maakt de vergelijking tussen 1995 en 1998 van het boekenbezit wat onbetrouwbaar.

Tabel 7.25a *Eigen boekbezit vergeleken met de opleiding van de respondent in 1995*

		Opleiding			
		vwo	havo	mavo	totaal
Hoeveelheid boeken in 1995	0 tot 50 boeken	19	42	19	80
	> 50 boeken	22	13	2	37
Totaal		41	55	21	117

chi2 = 15.572; df = 2; p = .000.

Tabel 7.25b *Eigen boekbezit vergeleken met de opleiding van de respondent in 1998*

		Opleiding			
		vwo	havo	mavo	totaal
Hoeveelheid boeken in 1998	0 tot 50 boeken	27	40	19	86
	> 50 boeken	14	14	2	30
Totaal		41	54	21	116

chi2 = 4.391; df = 2; p = .111

Van één respondent ontbrak een antwoord.

3.10 Inhoudelijke bemoeienis van de ouders met het leesgedrag van hun kinderen

In hoeverre zouden ouders zich nog bemoeien met het leesgedrag van hun kinderen als die in de adolescentiefase zijn gekomen? Om daar wat over te weten te komen, namen we de vraag ‘Houden je ouders zich inhoudelijk bezig met wat je leest?’ op in de LAOL. Hierdoor zouden we misschien inzicht verkrijgen in de ‘literaire’ omgeving waarin respondenten opgroeiden. Onze verwachting was dat als er thuis veel gepraat en gediscussieerd werd over wat gezinsleden lazen, bij sommige respondenten de leesattitude zich verder zou kunnen ontwikkelen.

Als de beide meetmomenten onderling worden vergeleken (tabel 7.26a), zien we dat vrij veel ouders het leesgedrag bij hun kinderen ‘soms’ aanmoedigen. Uiteindelijk zijn er twaalf ouders die noch in 1995, noch in 1998 hun kind aanmoedigen te lezen. De Wilcoxon signed-ranks toets voor het vaststellen of oudergedrag tussen 1995 en 1998 in een bepaalde richting veranderde, is niet significant ($z = -.174$ en $p = .862$). Er zijn in 1998 zowel verschuivingen in de richting van meer aanmoediging, als in de richting van minder aanmoediging.

Tabel 7.26a *Aanmoediging door de ouders in 1995 vergeleken met aanmoediging door de ouders in 1998*

		Aanmoediging ouders 1998			
		vaak	soms	nooit	totaal
Aanmoediging ouders 1995	vaak	9	13	1	23
	soms	7	38	17	62
	nooit	6	14	12	32
Totaal		22	65	30	117

Ouders moedigen hun kinderen dus wel aan (tabel 7.26a). In 1995 doet 73% van de ouders dit vaak of soms, in 1998 is dit percentage 74%. Ze bemoeien zich minder vaak met de inhoudelijke kant: 45% in 1995 tegen 57% in 1998 (zie tabel 7.26b). Hierin is dus een duidelijke toename te bespeuren. De helft van de ouders die in 1995 zeiden zich nooit met het lezen te bemoeien, zegt dat in 1998 'soms' te doen (Wilcoxon signed-ranks toets: $z = -2.058$; $p = .04$). Deze veranderde houding bij ouders kan te maken hebben met het naderende eindexamen.

De geringere inhoudelijke bemoeienis van de ouders (vergeleken met hun aanmoediging) kan uiting zijn van gebrek aan belangstelling, maar ook van ontwikkeling bij het kind: 'Ik maak zelf wel uit of ik je bemoeienis nodig heb.' Een andere verklaring kan zijn dat ouders de leesontwikkeling van hun kind niet meemaken en dus eerst de boeken die hun kinderen aan het lezen zijn, zelf moeten gaan lezen. Daarbij is het dan weer de vraag in hoeverre ouders zelf lezen.

Tabel 7.26b *Bemoeienis van de ouders met lezen 1995 vergeleken met bemoeienis van de ouders met lezen 1998*

		Bemoeienis ouders 1998			
		vaak	soms	nooit	totaal
Bemoeienis ouders 1995	vaak	1	7	0	8
	soms	2	26	20	48
	nooit	2	25	25	52
Totaal		5	58	45	108

Van negen respondenten hebben we geen gegevens.

Misschien heeft de opleiding van de respondent wel te maken met bemoeienis van de ouders met lezen, vandaar dat we ook dat item in dit onderzoek betrokken. Inhoudelijke bemoeienis van de ouders gerelateerd aan de opleiding van de respondent geeft in het onderzoek het volgende beeld (tabel 7.26c).

We toetsten zowel voor de afwijking van de frequentie categorieën ten opzichte van de nulhypothese, als voor de significantie tussen de schooltypen ten opzichte van de verschillen die onder de nulhypothese verwacht mogen worden.

Random permutatie, waarbij de categorieën ‘vaak’, ‘soms’, ‘nooit’ willekeurig over de schooltypen werden verdeeld toont voor 1995 dat vwo’ers significant ‘vaak’ scooren, de p-waarde zit echter *op* de 0.1-grens (0.107). De categorie ‘nooit’ komt significant minder vaak voor onder de vwo-respondenten.

Voor de mavo-respondenten geldt dat de categorie ‘soms’ significant minder vaak voorkomt dan op basis van het toeval mag worden verwacht. De categorie ‘nooit’ komt vaker voor dan op grond van het toeval mag worden aangenomen (beide tonen een sterke p-waarde; $p = 0.002$ en 0.00). In geen van de categorieën scoren de havo-respondenten significant.

Bij vergelijking van de verschillen valt op dat onder vwo’ers meer ‘vaak’ voorkomt dan onder mavo-leerlingen ($p = 0.04$), vergelijking tussen vwo en havo levert voor deze categorie geen significant verband op. De ‘soms’-categorie toont zowel voor de vergelijking vwo/mavo als havo/mavo een significant verband: de vwo- en havo-respondenten antwoordden significant vaker dan mavo-respondenten ‘soms’ (p ligt onder de 0.05-grens).

Tenslotte komt onder de mavo-leerlingen het antwoord ‘nooit’ significant vaker voor dan onder de leerlingen van de twee andere opleidingen (beide p ’s zijn 0.01). Deze uitkomst zou verklaard kunnen worden uit het feit dat mavo-leerlingen geen literatuurtentamen hoefden af te leggen en dus geen externe druk zouden ervaren.

Tabel 7.26c *Inhoudelijke bemoeienis van de ouders vergeleken met opleiding respondent 1995*

	Opleiding			totaal
	vwo	havo	mavo	
Inhoudelijke bemoeienis van de ouders in 1995 vaak	5	3	0	8
soms	21	27	4	52
nooit	15	23	17	55
Totaal	41	53	21	115

Van twee respondenten hebben we geen gegevens.

Random permutatie voor de gegevens van 1998 (tabel 26d) laat zien dat onder de vwo’ers de categorie ‘vaak’ significant meer voorkomt dan op basis van toeval mag worden verwacht ($p = 0.05$), de categorie ‘nooit’ komt significant minder vaak voor dan op basis van toeval mag worden verwacht ($p = 0.01$). Alleen de categorie ‘vaak’ scoort voor de havo-respondenten significant minder vaak dan op basis van toeval aangenomen mag worden ($p = 0.01$). Onder de mavo-leerlingen komt de categorie ‘soms’ significant minder vaak voor en de categorie ‘nooit’ significant vaker dan op basis van toeval mag worden verwacht ($p = 0.01$ en 0.02). Kijkend naar de verschillen tussen de opleidingen valt vast te stellen dat in de categorie ‘vaak’ alleen de vwo’ers significant meer ‘vaak’ antwoorden. Ten opzichte van

de havo-leerlingen bedraagt de p 0.06 en ten opzichte van de mavo-leerlingen is de p 0.04. In de categorie ‘nooit’ antwoorden de mavo-respondenten significant vaker ‘nooit’; zowel in vergelijking met de vwo- als havo-leerlingen is de p 0.01.

Tabel 7.26d *Inhoudelijke bemoeienis van de ouders vergeleken met opleiding respondent 1998*

	Opleiding			totaal
	vwo	havo	mavo	
Inhoudelijke bemoeienis van de ouders in 1998 vaak	4	1	0	5
soms	23	30	7	60
nooit	12	21	12	45
Totaal	39	52	19	110

$\chi^2 = 9.058$; $df = 4$; $p = .060$;

Van zeven respondenten hebben we geen gegevens.

Wellicht doet de opleiding van de ouders er wel toe, maar voor de items ‘opleiding ouders’ gerelateerd aan de inhoudelijke bemoeienis blijkt voor 1995 geen significantie te bestaan (moeder: $\chi^2 = 2.604$; $df = 3$; $p = .457$; $n = 83$); vader: $\chi^2 = 3.421$; $df = 3$; $p = .331$; $n = 88$). Voor 1998 geldt die significantie niet voor de moeder ($\chi^2 = 6.156$; $df = 3$ en $p = .104$; $n = 78$), wel voor de opleiding van de vader: $\chi^2 = 10.580$; $df = 3$ en $p = .014$; $n = 82$).

Inderdaad is het zo dat naarmate de vader een hogere opleiding heeft gevolgd, het kind voor 1998 op meer inhoudelijke bemoeienis met het lezen kan rekenen. Vanwege de vele ouders die niet opgaven welke opleiding zij hadden gevolgd, kozen wij voor de statistische berekening alleen die gegevens waarvan de ouders *zeker* waren van de gevolgde opleiding. De 28 vaders en 33 moeders met een ‘andere opleiding’ geven in die zin helaas een vertekend beeld.

In tegenstelling tot de inhoudelijke bemoeienis bleek het aanmoedigen te gaan lezen, wel een significant verband op te leveren.

Voor beide meetmomenten geldt zowel voor de opleiding van de moeder als van de vader dat er een significant verband bestaat tussen beide items. Voor 1995, moeder $\chi^2 = 14.683$; $df = 2$; $p = .001$; $n = 84$; vader: $\chi^2 = 6.004$; $df = 2$; $p = .05$; $n = 89$. Voor 1998 moeder: $\chi^2 = 5.933$; $df = 2$; $p = .051$; $n = 84$; vader: $\chi^2 = 7.148$; $df = 2$; $p = .028$; $n = 89$.

Naarmate de opleiding van beide ouders hoger is, wordt er meer aangemoedigd. De significanties voor de moeder in 1995 en 1998 en van de vader op dezelfde meetmomenten zijn voor beide jaren spiegelbeeldig.

Tabel 7.26e. *Vergelijking van de p-waarden voor moeder en vader van 1995 en 1998*

	Significantie in 1995	Significantie in 1998
Opleiding moeder	p = .001	p = .051
Opleiding vader	p = .05	p = .028

Zou de opleiding van de vader een belangrijker rol gaan spelen als de respondent ouder wordt en op school geconfronteerd wordt met ingewikkelder leerstof en raakt de vader dan meer bij de opleiding van het kind betrokken?

Vastgesteld kan worden dat aanmoedigen om te gaan lezen blijkbaar sneller uitgevoerd is dan zich inhoudelijk bemoeien met wat er gelezen wordt. Wij kunnen ons ook voorstellen dat in menige huiskamer de opmerking ‘Moet je niet gaan lezen voor je tentamen?’ geklonken zal hebben.

3.11 Het bestaan van literaire tijdschriften kennen

Zouden respondenten weten van het bestaan van literaire tijdschriften en zo ja, zouden zij die dan ook lezen? Wij stelden hun de vraag ‘Lezen jullie thuis literaire tijdschriften zoals Raster, Bzzlletin, Literatuur, Spiegel, Diepzee, of literaire bijlagen van bijvoorbeeld Vrij Nederland, NRC Handelsblad of Trouw?’ Tabel 7.27a geeft de frequentievergelijking tussen 1995 en 1998. Deze vergelijking toont een toename met 11 respondenten die tussen 1995 en 1998 bekend raakten met literaire tijdschriften. In 1998 zijn er nog altijd 69 respondenten die aangeven dat ze (een van) deze tijdschriften niet lezen.

Uit tabel 7.27a valt te destilleren dat er 23 respondenten minder literaire tijdschriften zijn gaan lezen tussen 1995 en 1998, dat er 12 meer literaire tijdschriften zijn gaan lezen en dat 80 respondenten hun leesgedrag ten aanzien van literaire tijdschriften niet hebben gewijzigd. De Wilcoxon signed-ranks toets toont geen significant verband: $z = -1.859$, $p = .0631$, $N = 115$. Hoewel er wel een tendens is dat het aantal lezers van literaire tijdschriften en bijlagen tussen 1995 en 1998 toeneemt, is het verschil tussen het aantal positieve en negatieve verschuivingen niet significant.

Tabel 7.27a *Lees je literaire tijdschriften 1995 vergeleken met lees je literaire tijdschriften 1998*

Lees je literaire tijdschriften 1995	Lees je literaire tijdschriften 1998		
	ja	neen	totaal
ja	23	12	35
neen	23	57	80
Totaal	46	69	115

Twee respondenten gaven geen antwoord.

Tabel 7.27b en 7.27c geven de vergelijking tussen de opleiding van de moeders en het al dan niet lezen van literaire tijdschriften. Voor 1995 (tabel 7.27b) blijkt een significant verband te bestaan ($\chi^2 = 6.552$; $df = 1$; $p = .01$; $n = 84$). Voor 1998 (tabel 7.27c) bestaat dat verband ook: $\chi^2 = 4.698$; $df = 1$, $p = .026$; $n = 82$. Voor vergelijking met de opleiding van de vaders (tabel 7.27d, 1995) is de χ^2 8.980; $df = 1$, $p = .002$; $n = 89$). Voor 1998 (tabel 7.27e is de χ^2 8.834; $df = 1$; $p = .003$; $n = 87$).

Tabel 7.27b *Lezen van literaire tijdschriften 1995 vergeleken met de opleiding van de moeder*

Lezen van literaire tijdschriften in 1995		Opleiding moeder		totaal
		LBO/MBO	HBO/WO	
ja	ja	9	18	27
	neen	36	21	57
Totaal		45	39	84

Tabel 7.27c *Lezen van literaire tijdschriften in 1998 vergeleken met de opleiding van de moeder*

Lezen van literaire tijdschriften in 1998		Opleiding moeder		totaal
		LBO/MBO	HBO/WO	
ja	ja	13	21	34
	neen	30	18	48
Totaal		43	39	82

Twee respondenten gaven geen antwoord.

Tabel 7.27d *Lezen van literaire tijdschriften in 1995 vergeleken met de opleiding van de vader*

		Opleiding vader		
		LBO/MBO	HBO/WO	totaal
Lezen van literaire tijdschriften in 1995	ja	4	23	27
	neen	30	32	62
Totaal		34	55	89

Tabel 7.27e *Lezen van literaire tijdschriften 1998 vergeleken met de opleiding van de vader*

		Opleiding vader		
		LBO/MBO	HBO/WO	totaal
Lezen van literaire tijdschriften in 1998	ja	7	30	37
	neen	25	25	50
Totaal		32	55	87

Van twee respondenten ontbrak een antwoord.

Gezien deze uitkomsten moeten we vaststellen dat onder lager opgeleide ouders aanzienlijk minder literaire tijdschriften dan wel literaire bijlagen gelezen worden.

4. Hedonisme

In hoofdstuk 5 meldden we dat de Kernlijst ook alle items bevatte die op leesplezier wezen, samengebracht onder de noemer ‘hedonisme’. In de statistische bewerkingen werden alle antwoorden behalve die van item 15 (zie hoofdstuk 5, paragraaf 6.4) in niveaus verdeeld: lage scores 0-5, midden 6 en 7, hoge scores meer dan 7. We vergeleken de scores voor leesplezier met geslacht (tabel 7.28b en 7.28c) en opleiding (tabel 7.28d en 7.28e). Ook de uitkomsten van ego-ontwikkeling in niveaus (laag: Impulsief/Zelfbeschermend, midden: Conformistisch, hoog: Zelfbewust/Verantwoordelijk, vergeleken we met het item ‘hedonisme’ (tabel 7.28f en 7.28g). Het doel van deze kruisvergelijkingen is te ontdekken of leesplezier en ego-ontwikkeling antwoord kunnen geven op de vraag of je lezer blijft.

De vergelijking tussen de scores ‘hedonisme’ in niveaus 1995 en 1998 (tabel 7.28a) suggereert een afname van leesplezier. In 1998 zijn de aantallen met lage scores ten opzichte van 1995 toegenomen, die met middenscores zijn afgenomen. Kijkend naar de individuele verschuivingen zien we een gevarieerd patroon. Uitgaande van de scores in 1995 vertonen 12 van de 35 respondenten met een lage score in 1998 een toename. Ongeveer een derde van de respondenten heeft in 1998

een hogere score en van de 38 respondenten met de hoogste score in 1995 heeft de helft in 1998 een lagere score. De verschuivingen gaan dus beide kanten op, de Wilcoxon signed-ranks toets is niet significant ($z = -1.731$, $p = .084$).

Tabel 7.28a *Hedonisme 1995 vergeleken met hedonisme 1998*

		Hedonisme 1998 in niveaus			
		score: 0-5	score: 6 of 7	score: >7	totaal
Hedonisme 1995 in niveaus	score: 0-5	23	9	3	35
	score: 6 of 7	15	16	13	44
	score: >7	8	11	19	38
Totaal		46	36	35	117

Zou een vergelijking met geslacht en opleidingsniveau meer inzicht geven in het patroon van verschuiving? De vergelijking met het geslacht (tabel 7.28b en 7.28c) toont het verschil tussen jongens en meisjes. In 1995 scoren jongens nog redelijk als het gaat om leesplezier, in 1998 is het afgelopen met dat plezier in lezen (13 meisjes scoren laag, tegen 33 jongens). In de middenscore zijn de meisjes met 21 vertegenwoordigd tegen jongens 15 en in de hoge scores zijn 24 meisjes tegen 11 jongens aanwezig. Voor beide momenten is het verband significant. Er is dus duidelijk sprake van verband tussen het ondervinden van leesplezier en meisje of jongen zijn.

Tabel 7.28b *Hedonisme in niveaus 1995 vergeleken met het geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Hedonisme 1995 in niveaus	score: 0-5	11	24	35
	score: 6 of 7	24	20	44
	score: >7	23	15	38
Totaal		58	59	117

$\chi^2 = 6.868$; $df = 2$; $p = .032$

Tabel 7.28c *Hedonisme in niveaus 1998 vergeleken met geslacht*

		Geslacht		
		meisje	jongen	totaal
Hedonisme 1998 in niveaus	score: 0-5	13	33	46
	score: 6 of 7	21	15	36
	score: >7	24	11	35
Totaal		58	59	117

$\chi^2 = 14.517$; $df = 2$; $p = .001$

De opleiding (tabel 7.28d en 7.28e) toont in vergelijking met de hedonismescores in niveaus een niet significant verband voor 1995 (tabel 7.28d) en een significant verband voor 1998 (tabel 7.28e). In het vwo (1998) heeft 46.3% veel plezier in lezen (score meer dan 7); 29.3% heeft heel weinig plezier in lezen (score minder dan 6). In het havo is dit precies andersom (40.0% scoort minder dan 6 tegenover 21.8% meer dan 7). De mavo-respondenten tonen een beeld dat te vergelijken is met dat van de havo-leerlingen. De teruggang in leesplezier treedt dus op bij de jongens en in de twee lagere opleidingsniveaus.

In 1995 bestaat nog geen verschil tussen de respondenten in de verschillende opleidingen in het hebben van leesplezier, in 1998 wel. Havo en mavo vertonen een duidelijke afname, het vwo een toename.

Tabel 7.28d *Hedonisme in niveaus 1995 vergeleken met opleiding*

		Opleiding			totaal
		vwo	havo	mavo	
Hedonisme 1995 in niveaus	score: 0-5	14	14	7	35
	score: 6 of 7	13	25	6	44
	score: >7	14	16	8	38
Totaal		41	55	21	117

chi2 = 2.863; df = 4; p = .581

Tabel 7.28e *Hedonisme in niveaus 1998 vergeleken met opleiding*

		Opleiding			totaal
		vwo	havo	mavo	
Hedonisme1998 in niveaus	score: 0-5	12	22	12	46
	score: 6 of 7	10	21	5	36
	score: >7	19	12	4	35
Totaal		41	55	21	117

chi2 = 10.344; df = 4; p = .035

Omdat bij vergelijking van de items ‘hedonisme 1995’ en ‘egoniveaus 1995’ (tabel 7.28f) sommige celinhouden te klein zijn voor een chi2-toets hebben we ook voor deze vergelijking een random permutatie uitgevoerd. De uitkomst hiervan gaf echter geen significant verband aan tussen de mate van hedonisme en het niveau van ego-ontwikkeling.

Voor 1998 (tabel 7.28g) ligt dit anders. In de eerste plaats konden we wel een chi2-toets uitvoeren en in de tweede plaats bleek het verband tussen de items voor 1998 wel significant (p = .003). In 1998 scoren respondenten in het Zelfbeschermende stadium van ego-ontwikkeling overwegend laag op hedonisme. De respondenten in het Zelfbewuste en Verantwoordelijke stadium overwegend

hoog. Respondenten in het Conformistische stadium vallen daartussen in met zowel lage als hoge scores op hedonisme, waarbij er wat meer lage scores zijn dan hoge.

Vergeleken met de gegevens van 1995 vertonen de respondenten in het Impulsieve en Zelfbeschermende stadium (de lagere stadia) veel minder plezier in lezen. Blijkbaar mogen we vaststellen dat groei in ego-ontwikkeling leesplezier bevordert. Toch zijn er nog drie respondenten die de laagste score voor hedonisme aan de hoogste egostadia paren (tabel 7.28g).

Tabel 7.28f *Scores hedonisme vergeleken met ego-ontwikkeling 1995*

		Egoniveaus 1995			totaal
		Zelfbeschermend	Conformistisch	Zelfbewust of Verantwoordelijk	
Hedonisme 1995 in niveaus	score: 0-5	16	19	0	35
	score: 6 of 7	18	24	2	44
	score: >7	14	22	2	38
Totaal		48	65	4	117

Tabel 7.28g *Scores hedonisme vergeleken met ego-ontwikkeling 1998*

		Egoniveaus 1998			totaal
		Zelfbeschermend	Conformistisch	Zelfbewust of Verantwoordelijk	
Hedonisme 1998 in niveaus	score: 0-5	13	30	3	46
	score: 6 of 7	3	27	6	36
	score: >7	2	22	11	35
Totaal		18	79	20	117

chi2 = 15.914; df = 4; p = .003

5. Samenvatting en conclusie

5.1 Ontluikende geletterdheid

De vraag of voorlezen en andere literaire activiteiten kunnen bijdragen tot leesattitudeontwikkeling kunnen we niet positief beantwoorden. Op basis van de verkregen data – de respondenten waren bij aanvang van het onderzoek tussen de 13 en 17 jaar – valt niet vast te stellen of voorlezen en/of enige andere literaire activiteit die bijdragen tot ontluikende geletterdheid, in 1995 invloed hebben gehad op de leesattitude van de respondenten. De bevindingen die we tot nu toe hebben gepresenteerd wijzen in de richting van een ontbrekend verband.

Voorlezen lijkt in de opvoeding een automatisme te zijn. In deze onderzoeks-

groep bleken de momenten waarop begonnen werd met voorlezen, maar ook waarop gestopt werd, ver uit elkaar te liggen. Voor jongens lagen de tijdstippen van stoppen met voorlezen zelfs heel ver uit elkaar. Het opleidingsniveau van de ouders heeft invloed op beginnen en stoppen met voorlezen, maar vooralsnog konden wij niet vaststellen of leesattitude ontwikkeld werd indien ouders (langdurig) voorlazen.

Wel konden we constateren dat er verband bestaat tussen voorleesgedrag (van de ouders) en hun opleidingsniveau. Wat opvallend genoemd mag worden, is het tijdstip waarop gestopt werd met voorlezen: rond het zesde jaar en rond het achte-ste jaar. De vraag of voorlezen, liedjes zingen, moppen en verhalen vertellen bijdra-gen tot ontwikkeling van leesattitude kon niet positief beantwoord worden.

5.2 Ontloken geletterdheid

Leesvoorkeur

Over het algemeen bleven de respondenten bij hun voorkeur voor het lezen van een boek, maar meisjes blijven lezen, jongens stoppen ermee. In 1995 lazen de mavo-jongens meer strips en in 1998 is het aantal havisten dat ‘uitwijkt’ naar het lezen van tijdschriften fors toegenomen. Mavo-jongens houden niet van boeken lezen, maar ook de havo-jongens geven de voorkeur aan andere leesstof zoals strips, tijdschriften en hobbybladen.

Jeugdliteratuur

Jeugdliteratuur was in 1995 nog redelijk populair en de liefhebber van deze literatuur bleef dat in 1998 ook. De begrijpelijkheid van het verhaal werd aangege-ven als een belangrijke reden voor het (blijven) lezen van dit genre. De responden-ten die geen jeugdliteratuur meer lazen, gaven als reden op dat zij of alles al hadden gelezen, of de verhalen kinderachtig waren gaan vinden. In de vorige alinea stelden we vast dat jongens steeds minder gingen lezen, diezelfde tendentie zien we voor het lezen van jeugdliteratuur. Veel meer meisjes (49 van de 58) dan jongens (30 van de 59) gaven in 1998 aan nog jeugdliteratuur te lezen.

Leesattitude

Het antwoord op de vraag of men voor 1995 (de start van het onderzoek) meer/minder dan of evenveel las als tijdens het onderzoek, toonde aan dat het aan-tal meisjes dat vóór 1995 meer las veel groter was dan het aantal meisjes dat min-der las. Bij de jongens was dit verschil er niet, ook bleek dat meisjes en jongens het gevoel hadden tussen 1995 en 1998 meer gelezen te hebben dan daarvoor. Vergelijking tussen de leesfrequentie en de opleiding gaf geen duidelijk verband, de opleiding was voor het meer of minder lezen dus niet van belang.

Voorkeur voor elementen in de verhaalstructuur zoals een open einde aan een verhaal bleek in 1995 voor beide geslachten aanwezig, in 1998 verloren jongens die

voorkeur. Naarmate het niveau van reflectie op verhalen hoger was geworden, nam ook de voorkeur voor een open-eindeverhaal toe. Bij jongens bleek dat reflectie op een hoger niveau afnam, terwijl die bij meisjes toenam. De voorkeur voor open-eindeverhalen nam bij meisjes dan ook toe, bij jongens af.

Op de vraag of de respondenten zichzelf een lezer vinden, gaven meer meisjes dan jongens een positief antwoord. Afhankelijk van de opleiding valt op te merken dat onder vwo'ers en mavisten meer lezers voorkwamen dan onder havisten. Vooral onder de havo-jongens waren veel niet-lezers te vinden en in 1998 bleken alle mavo-jongens geen lezer meer te zijn. Naarmate leerlingen een hogere opleiding volgen, lezen ze ook meer.

Onder de respondenten die zichzelf beschouwden als lezer trad tussen 1995 en 1998 een sterke verandering in leeshouding op. Deze verandering werd ook door niet-lezers gemeld, maar in veel mindere mate. Dat gevoel van veranderde leesattitude had deels te maken met het niet (meer) lezen van jeugdliteratuur, een andere wijze van reflecteren op wat je leest en het wel of niet blijven lezen van boeken.

Napraten over boeken

'Napraten over wat je gelezen hebt' werd wel gedaan, maar voor alle opleidingen gold een grote verscheidenheid: wie in 1995 nog 'veel' napraatte, deed dat in 1998 'soms'; wie in 1995 'weinig' napraatte, deed dat in 1998 ook 'soms'. De havisten zorgden voor een uitzondering: de leerlingen die in 1995 nog vaak napraatten, deden dat in 1998 niet meer.

Onder hoger opgeleide ouders viel de tendentie te bespeuren dat er meer ouderlijke aandacht bestond voor zowel het napraten over als de bemoeienis met wat er gelezen werd. Toch bleek ook onder de moeders met een lbo/mbo-opleiding veel met het kind nagepraat te worden over wat het las. In 1995 is er nog een significant verband tussen de opleiding van de respondenten en het napraten met anderen over boeken, in 1998 is dat verband niet meer aanwezig. Voelen de respondenten zich inmiddels zo zelfstandig dat ze geen behoefte meer hebben aan napraten over wat gelezen is, of zijn ze zo druk bezig met examenvoorbereidingen dat ze zichzelf daartoe geen tijd meer gunnen? Onze aanname dat napraten een gunstig effect zou kunnen hebben op reflectieontwikkeling en dat andersom ontwikkeling van reflectie de behoefte om over leesstof na te praten groter zou zijn, bleek te kloppen. In 1995 is dit verband niet significant, in 1998 wel.

Kopen van boeken

De verwachting dat lezers ook overgaan tot het kopen van boeken (voor zichzelf) bleek juist, in 1995 en in 1998 is sprake van significant verband. De leerlingen die zichzelf tot de niet-lezers rekenden, kochten verhoudingsgewijze veel minder vaak boeken dan zij die zich lezer wisten. Als respondenten 'zichzelf lezer vinden' en ouders 'fictie voor zichzelf kopen' werken beide gunstig in op het fictiekoopgedrag van respondenten.

Boekenbezit

Over het algemeen is het bezit van boeken voor jezelf gunstig te noemen. In 1995 is het aantal respondenten dat tussen de 26 en 50 boeken bezit 22, in 1998 groeit dat aantal tot 37. Het aantal respondenten dat in 1995 tussen de 51 en 100 boeken bezat, bedroeg 20 en neemt af tot 12. Een verklaring voor dit verschijnsel ligt in het feit dat velen uit deze groep aangaven de in hun ogen kinderachtige jeugdboeken te hebben weggedaan. Het aantal respondenten met meer dan 100 eigen boeken bleef stabiel. Percentuele vergelijking laat zien dat het merendeel van de havisten en de mavisten 0-50 boeken bezat (havo: 76.4%, mavo: 90.5%).

Onder de respondenten die aangaven meer dan 50 boeken te bezitten ligt het percentage voor de vwo'ers op 53.7%. Vergelijking met geslacht en opleiding laat zien dat dertien meisjes uit het vwo, vijf uit het havo en twee uit het mavo meer dan 50 eigen boeken hebben. Voor 1998 is dat acht voor vwo, negen voor havo en twee voor mavo. Jongens (ook uitgesplitst naar opleiding) hebben veel minder eigen boeken. Voor 1995 zijn er negen vwo'ers met meer dan 50 boeken, acht havisten en geen enkele mavo-jongen. In 1998 zijn de totalen nog minder: zes vwo'ers, vijf havisten en weer geen enkele mavo-jongen.

Bemoeienis van ouders

Ouders moedigden hun kinderen aan om te gaan lezen, zowel voor 1995 als voor 1998 valt dat op te merken. Zich bemoeien met de leesstof is een ander onderwerp. Hoewel er geen significant verband viel vast te stellen, bleek bemoeienis met de leesstof van hun kinderen heel sporadisch 'vaak' voor te komen. Het merendeel van de ouders bemoeide zich er 'soms' of 'nooit' mee (92%).

Bestaan van literaire tijdschriften kennen

Van de 117 respondenten zijn er in 1998 69 respondenten die het bestaan van literaire tijdschriften of bijlagen van kranten niet kennen. Tussen 1995 en 1998 neemt het aantal respondenten dat aangeeft wel eens een dergelijk tijdschrift te lezen wel toe, maar het verschil tussen positieve en negatieve verschuivingen, berekend door middel van de Wilcoxon signed-ranks toets, is niet significant (23 respondenten zijn meer gaan lezen in genoemde tijdschriften, 12 juist minder). Vergeleken met de opleiding van de moeders en de vaders valt op te merken dat respondenten met lager opgeleide ouders minder in aanraking komen met literaire tijdschriften en/of bijlagen dan respondenten met hoger opgeleide ouders. In beide gevallen is sprake van significant verband.

Leesplezier

Leesplezier ontwikkelen en vasthouden zou wenselijk zijn, de Wilcoxon signed-ranks toets om verschuivingen bij individuen tussen twee meetmomenten vast te leggen levert een zeer divers patroon op. De suggestie dat het leesplezier tussen 1995 en 1998 is afgenomen lijkt te kloppen, maar de individuele verschuivingen

laten zien dat 12 van de 35 leerlingen met een lage score (0-5) voor leesplezier tussen 1995 en 1998 meer plezier in lezen krijgen. Daar tegenover staat dan weer dat een derde van de respondenten met een middenscore (6 of 7) leesplezier kwijtraakt. Bij een ander derde deel van de respondenten wordt het leesplezier groter. De helft van de respondenten met de hoogste score in 1995 (> 7) gaat in leesplezier achteruit. Het zal met zo'n uiteenlopend patroon geen verbazing wekken dat de Wilcoxon signed-ranks toets geen significant verband opleverde.

Vergelijking met het geslacht geeft in 1995 nog aan dat jongens net zoveel leesplezier hebben als meisjes. In 1998 is het afgelopen met het leesplezier bij jongens: van de 59 jongens scoren er 33 in de laagste categorie tegen 13 van de 58 meisjes. In de hoogste categorie (meer dan 7) zijn 24 meisjes aanwezig tegen 11 jongens. Het verschil tussen de beide geslachten wordt tussen 1995 en 1998 steeds groter, wat ook in de (significante) p-waarden tot uitdrukking komt (1995: $p = .032$; 1998: $.001$).

De opleiding laat iets dergelijks zien. In 1998 scoren van de 41 vwo'ers 19 in de hoogste categorie tegen 12 van de 55 havisten en 4 van de 21 mavisten. In de middencategorie (scores 6 en 7) bevinden zich 10 vwo'ers, 21 havo-respondenten en 5 mavo-respondenten. Ook dit verband is significant ($p = .035$).

Tenslotte vergeleken we de ego-ontwikkeling van de respondenten met hun scores op leesplezier (hedonisme). In 1995 gaf de χ^2 -toets aan dat er geen verband bestaat tussen beide variabelen, dat is anders in 1998. De respondenten zijn dan in het algemeen verder in hun ego-ontwikkeling. De meisjes begonnen gemiddeld een stadium hoger dan de jongens, maar beide groepen lieten een ontwikkeling zien naar een hoger stadium van ego-ontwikkeling (zie hoofdstuk 6). Respondenten die in 1998 in het Zelfbeschermende stadium (E3) verkeerden scoren op het laagste niveau van leesplezier (0-5). Respondenten in de hoogste stadia (E5 en E6) overwegend hoog (meer dan 7) en de respondenten in het Conformistische stadium (E4) scoren zowel laag als hoog op de score voor leesplezier. Blijkbaar mogen we vaststellen dat groei in ego-ontwikkeling leesplezier bevordert. Geslacht, opleiding en niveau van ego-ontwikkeling zijn dus gerelateerd aan verschil in leesplezier en de veranderingen die daarin optreden tussen 1995 en 1998.

